

ქეთევან ჭკუასელი

პედაგოგიკის ზოგადი საფუძვლები

თავი 1. პედაგოგიკის საგანი

ამ თავში თქვენ გაეცნობით:

რას ნიშნავს სიტყვა პედაგოგიკა;

რას სწავლობს მეცნიერება პედაგოგიკა;

რა არის პედაგოგიკის მეცნიერების ძირითადი ცნებები;

როგორია ცნებათა მიმართება:

*აღზრდის ვიწრო გაგებასა და - განათლებასა და სწავლებას შორის;

*აღზრდის ფართო გაგებასა და განვითარებას შორის;

*აღზრდის ფართო გაგებასა და - აღზრდის ვიწრო გაგებას, განათლებასა და სწავლებას შორის;

*აღზრდის ფართო გაგებასა და პიროვნების სოციალიზაციას შორის;

რა არის პედაგოგიკის მეთოდოლოგიური საფუძველი და პედაგოგიკის კვლევის მეთოდები;

რომელ მეცნიერებებთან აქვს კავშირი პედაგოგიკის მეცნიერებას;

როგორია თანამედროვე პედაგოგიკურ მეცნიერებათა სისტემა.

პედაგოგიკის ძირითადი ცნებები.

ნებისმიერი მეცნიერების მიზანს, ზოგადად, სამყაროს შეცნობა, მასში მიმდინარე მოვლენების, პროცესების ასახვა წარმოადგენს. სამყაროში მიმდინარე პროცესები მრავალფეროვანია და, შესაბამისად, მეცნიერებებიც, რომლებიც ამა თუ იმ მოვლენას სწავლობენ, უამრავია. მეცნიერების კვლევის დამოუკიდებელ ობიექტად შეიძლება ჩაითვალოს სინამდვილის მხოლოდ ის მოვლენა ან საგანი, რომელსაც არ სწავლობს არც

ერთი სხვა მეცნიერება. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში შეიძლება ეწოდოს კონკრეტული ცოდნის კვლევის სფეროს კონკრეტული მეცნიერება. ისევე როგორც ყოველ მეცნიერებას,

პედაგოგიკასაც გააჩნია თავისი დამოუკიდებელი კვლევის ობიექტი, საგანი და ამ საგნის შესწავლისათვის საჭირო კვლევის მეთოდები. ამის გარეშე არც პედაგოგიკა იქნებოდა დამოუკიდებელი ხასიათის მეცნიერება. რა წარმოადგენს პედაგოგიკის, როგორც მეცნიერების კვლევის საგანს და, შესაბამისად, როდის ჩამოყალიბდა პედაგოგიკა დამოუკიდებელ მეცნიერებად? სწორედ ამ საკითხების გარკვევასა და განსაზღვრებას შევეცდებით ამ თავში.

ტერმინი “პედაგოგიკა” ბერძნული სიტყვაა (paidagogos), იგი ორი ნაწილისაგან შედგება: paidos – ბავშვი და agogos – ტარება და ამ სიტყვების პირდაპირი გაგებით ბავშვის ტარებას, გაძღოლას, ხელმძღვანელობას ნიშნავს. ძველ საბერძნეთში პედაგოგად იწოდებოდა ის პირი (მონა), რომელიც სკოლაში ატარებდა თავისი ბატონის შვილს. მოგვიანებით პედაგოგები წარმოადგენდნენ დაქირავებულ თავისუფალ პირებს, რომლებიც ხელმძღვანელობდნენ მოზარდების აღზრდასა და სწავლებას. თანამედროვე განმარტებით, პედაგოგიკა არის მეცნიერება აღზრდის შესახებ.

„ადამიანთა შემეცნება ყველაზე მნიშვნელოვან სიძნელეებს მეცნიერებათა იმ ნაწილში აწყდება, რომელიც პროვინციის აღზრდასა და სწავლებას ეხება“. /მ. მონტენი/

მეცნიერების განმარტებაში, ჩვეულებრივ, მისი საკვლევი ობიექტი აისახება. მაშასადამე, სრულიად ნათელია, რომ პედაგოგიკის საკვლევ ობიექტს, საკვლევ საგანს, აღზრდა წარმოადგენს. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ გარკვეულ პერიოდამდე, აღზრდის ცნებას უკავშირებდნენ მხოლოდ მოზარდ თაობას, ვინაიდან სააღმზრდელო-საგანმანათლებლო პროცესები სწორედ მოზარდ თაობას ეხებოდა. თანამედროვე პირობებში, უწყვეტი განათლების სისტემის შექმნის პირობებში, რომელიც მოიცავს ადამიანის აღზრდა-განათლებას მისი ცხოვრების ყველა პერიოდში, დაწყებულს სკოლამდელი აღზრდით, შემდგომ ზოგადი განათლების მრავალგვარი ფორმით, პროფესიული და უმაღლესი განათლებით, პროფესიული განვითარებით (კვალიფიკაციის ამაღლებით), დაბოლოს, ზრდასრულთა მოტივირებული განათლებით. აქედან გამომდინარე, ცხადი ხდება, რომ პედაგოგიკის, როგორც მეცნიერების დანიშნულებაა არა მხოლოდ მოზარდი თაობის აღზრდის პროცესის კვლევა, არამედ, საერთოდ, ადამიანის აღზრდის პროცესის

კანონზომიერებებისა და თავისებურებების დადგენაა მისი ცხოვრების ყველა ეტაპზე. ამასთანავე, ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ საზოგადოების განვითარების ყოველი ეტაპი, ყოველი თავისებური წყობის სახელმწიფოც კი, აღზრდის წინაშე განსაკუთრებულ, მისი ქვეყნის პოლიტიკური კურსის შესაბამის მიზანსა და ამოცანებს აყენებს და, ამის შესაბამისად, აღზრდის სისტემასაც სრულიად თავისებური სახე ეძლევა. ამ მიმართებით აღზრდის სისტემები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან, რაც შეიძლება აისახოს პედაგოგიკის განკერძოებულ განმარტებაში. ამდენად, აქ მოცემული პედაგოგიკის ზოგადი განმარტება სწორია ყველა დროისა და ეპოქის მიმართ, სწორია პედაგოგიკის, როგორც მეცნიერების განმარტება, მაგრამ მასში არაა ასახული აღზრდის ამა თუ იმ სისტემისათვის დამახასიათებელი ძირითადი ნიშანდობლივი თვისება.

„ნებისმიერი სახელმწიფოს საფუძველი არის მისი ახალგაზრდობის განათლება“

/დიოგენე/

ამასთან, უნდა გვახსოვდეს, რომ ყოველი მეცნიერება, როგორც შემეცნების გარკვეული სფერო, ვითარდება, იცვლება და, მაშასადამე, ამა თუ იმ ტერმინის ან ცნების განმარტებასა და კლასიფიკაციას აქვს არა აბსოლუტური, არამედ ფარდობითი მნიშვნელობა, ყოველი ცნება მხოლოდ ერთი ნაბიჯია შემეცნების გზაზე, ყოველი ცნების განმარტება ჭეშმარიტია მხოლოდ მოცემული დროისა და სივრცის პირობებში. ამ კანონზომიერებიდან გამომდინარე, მომავალში, მეცნიერების განვითარებისა და დროის მოთხოვნების შესაბამისად, შეიძლება შეიცვალოს ამა თუ იმ პედაგოგიკური ტერმინის განმარტება, მისი შინაარსი და თავისებურებანი, რაც სრულიად ლოგიკური მოვლენაა. უფრო მეტიც, მეცნიერების განვითარების ერთსა და იმავე ეტაპზეც, სხვადასხვა მეცნიერი, გამომდინარე საკუთარი მსოფლხედვიდან, სხვადასხვაგვარად განმარტავს თავად აღზრდის პროცესს. ეს ბუნებრივიცაა, ვინაიდან აღზრდა იმდენად ფართო და ყოვლისმომცველი ცნებაა, რომ ძნელია კონკრეტულად განსაზღვრო იგი. თუმცა, ყველა მეცნიერი თანაბრად თანხმდება, აღიარებს, რომ ზოგადი გაგებით აღზრდა პიროვნების ფორმირების პროცესია. აზრთა განსხვავებულობას იწვევს საკითხი, თუ როგორ, რა გზებით, რა საშუალებებით ხდება პიროვნების ფორმირება.

როგორც აღვნიშნეთ, პედაგოგიკა არის მეცნიერება აღზრდის შესახებ. პედაგოგიკის საგნის განსაზღვრის შემდეგ, ბუნებრივია, დგება საკითხი, როგორი ხასიათის მეცნიერებაა პედაგოგიკა, სინამდვილის კვლევის რომელ სფეროს მიეკუთვნება იგი, სად უჭირავს ადგილი მეცნიერებათა კლასიფიკაციაში - სოციალურ, ფორმალურ, საბუნებისმეტყველო, თუ კიდევ რომელიმე სხვა ტიპის მეცნიერებათა შორის. უდავოა, რომ ნებისმიერი მეცნიერების, მათ შორის, პედაგოგიკის მეცნიერების ხასიათს, მის შინაარსსა და ამოცანებს, თავისებურებებს განსაზღვრავს მისივე კვლევის ობიექტის, საგნის ძირითადი კანონზომიერებანი და ხასიათი. სწორედ საკვლევი საგნის ხასიათის მიხედვით ხდება მეცნიერებათა კლასიფიკაცია. ამდენად, პედაგოგიკის, როგორც მეცნიერების ზოგადი დახასიათებისათვის, აუცილებელია გაირკვეს მისი საგნის - აღზრდის არსი და კანონზომიერებანი. აღზრდა პედაგოგიკის ძირითად ცნებას წარმოადგენს. ძირითად და უზოგადეს ცნებებს კი, ჩვეულებრივ, კატეგორიებს უწოდებენ. მამასადამე, აღზრდას პედაგოგიკის მეცნიერებისათვის კატეგორიის მნიშვნელობა აქვს და, შესაბამისად, მისი არსისა და ხასიათის გარკვევას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს პედაგოგიკის მეცნიერებისათვის.

აღზრდა პედაგოგიკაში ფართო და ვიწრო, სპეციფიკურ-პედაგოგიური გაგებით განიხილება.

ფართო გაგებით აღზრდა პიროვნების ფორმირების პროცესია.

პიროვნების ფორმირებაში იგულისხმება მთელი ის პროცესი, რომლის მეშვეობითაც ახალდაბადებული ბავშვი გადაიქცევა ზრდადასრულებულ, ცოდნით, უნარით და ჩვევებით შეიარაღებულ ადამიანად. ეს კი შესაძლებელია უფროსი თაობის მიერ მომავალი თაობისათვის სოციალური გამოცდილების, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, კულტურის

გადაცემის საშუალებით. მაშასადამე, აღზრდის პროცესი კულტურის გადაცემით ხორციელდება. ისმის კითხვა - რა არის ის გზა, ხერხი, საშუალება, რომლითაც შეიძლება მომავალი თაობისათვის კულტურის გადაცემა, ანუ აღზრდის პროცესის განხორციელება?

კულტურის (კაცობრიობის მატერიალური და სულიერი მონაპოვრი) მომავალი თაობისათვის გადაცემა შესაძლებელია მხოლოდ ორი - სწავლებისა და განათლების გზით. მაშასადამე, აღზრდა, როგორც პროცესი, თავისი ზოგადი გაგებით, განათლებასა და სწავლებას გულისხმობს.

პიროვნების ფორმირებაში იგულისხმება მისი ფიზიკური და სულიერი ფორმირება, რასაც, ანტიკური ეპოქიდან მოყოლებული, ჰარმონიულ აღზრდას უწოდებენ. სულიერ ფორმირებაში პლატონი და არისტოტელე ადამიანის გონებრივ, ზნეობრივ და ესთეტიკურ ფორმირებას გულისხმობენ. მაშასადამე, პლატონისა და არისტოტელეს მიხედვით, ჰარმონიული აღზრდა გულისხმობს ადამიანის ფიზიკურ, გონებრივ, ზნეობრივ და ესთეტიკურ განვითარებას.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აღზრდას პედაგოგიკაში განიხილავენ ფართო და ვიწრო გაგებით. აღზრდა ვიწრო გაგებით გულისხმობს ადამიანის პიროვნული მახასიათებლების და ქცევის წესების ჩამოყალიბების პროცესს, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, გულისხმობს იმ უნარების განვითარებას, რომელთა წანამძღვრები, შესაძლებლობების სახით, ადამიანს, როგორც ბიოლოგიურ ინდივიდს, დედის ორგანიზმიდან დაჰყვება. სავსებით ნათელია, რომ პიროვნებისათვის ამ უნარებს არსებითი მნიშვნელობა აქვს. ვინაიდან აღზრდა ფართო გაგებით გულისხმობს ბავშვის მომზადებას საზოგადოებრივი ცხოვრებისათვის, მის ჰარმონიულ - ფიზიკურ და სულიერ (გონებრივ, ზნეობრივ, ესთეტიკურ) ჩამოყალიბებასა და ისეთი თვისებებით შეიარაღებას, რომელთა საშუალებითაც იგი საზოგადოების აქტიური წევრი გახდება, ცხადია, რომ ფართო გაგებით აღზრდაში, განათლებასა და სწავლებასთან ერთად, ვიწრო გაგებით აღზრდაც მოიაზრება. მაშასადამე, ფართო გაგებით აღზრდა მოცავს ვიწრო გაგებით აღზრდას, განათლებასა და სწავლებას (შემდგომში ტერმინ აღზრდის ქვეშ, ყოველთვის მოვიაზრებთ ფართო გაგებით აღზრდას ავტ.). შევეცადოთ, დავახასიათოთ თითოეული მათგანი და მათ შორის არსებული კავშირები.

ტერმინები აღზრდა და სწავლება მეცნიერებაში ყოფითი მეტყველებიდან დამკვიდრდა. როცა აღზრდასა და სწავლებაზე ვსაუბრობთ, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ მოიაზრება არა მხოლოდ სახელმწიფოს მიერ დაგეგმილი და ორგანიზებული სასწავლო-სააღმზრდელო პროცესი, არამედ ყოფითი, საზოგადოებრივი პროცესებიც, რომლებიც ხორციელდება ოჯახსა და იმ სოციალურ გარემოში, სადაც მოზარდი ცხოვრობს. ამ პროცესში იგულისხმება კონკრეტული ქმედებები და ღონისძიებები, რომელსაც მშობელი ატარებს შვილის მიმართ და, ასევე, სოციალური წრის, მასმედიის და სხვა საინფორმაციო საშუალებების გავლენები მოზარდზე. აღზრდა ხორციელდება საზოგადოების ცხოვრების ყველა სფეროში, მაგ., ფიზიკურ აღზრდაზე გავლენას ახდენს კვება და ყოფითი პირობები, ზნეობრივ აღზრდაზე – ოჯახის ზნეობრივი ატმოსფერო, ურთიერთობა მეგობრებთან (კონფლიქტური თუ მეგობრული), უფროსების დამოკიდებულება მოზარდთან და სხვა. ბუნებრივია, ყველა ამ პროცესის ორგანიზაცია და მართვა თითქმის შეუძლებელია, ამიტომ, აღმზრდელებს სერიოზული ძალისხმევა სჭირდებათ, რათა დროულად შენიშნონ მავნე ზეგავლენები და მიზნობრივად წარმართონ აღმზრდელობითი მუშაობა ბავშვის პიროვნული მახასიათებლების მაქსიმალური სრულყოფისათვის. მაშასადამე, უნდა განვასხვავოთ აღზრდა, როგორც ობიექტური სოციალური მოვლენა და აღზრდა, როგორც სახელმწიფოს მიერ სპეციალურად ორგანიზებული პროცესი, რაზედაც ქვემოთ გვექნება ფართოდ საუბარი.

“არაფერია ცოდნაზე უძვირფასესი, ის ყოველთვის გადასწონის განცხრომასაც და ყოველივე სხვა დანარჩენსაც” /პლატონი/

განათლება. ტერმინი განათლება ფართო პედაგოგიური მნიშვნელობით პირველად შვეიცარიელმა მეცნიერმა იოჰან პესტალოციმ შემოიტანა. ტერმინის შინაარსი შეესაბამებოდა მის პირდაპირ მნიშვნელობას – “ნათელის (უფლის ხატის) ფორმირებას”. სულხან-საბა ორბელიანი ნათელს განმანათლებელს უკავშირებს: “ნათელი – განმანათლებელი, სინათლე; გაანათლა – ნათელი მოჰფინა” *სულხან-საბა ორბელიანი, სიტყვის კონა. თბ. 19.. წელი]. რუსულად განათლება -образование- ხატის ფორმირებას ნიშნავს, გერმანულად – ausbildung (ბილდ-სურათი).

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ტერმინები აღზრდა და განათლება ოფიციალურ პედაგოგიურ გამოცემებსა და დოკუმენტებში მე-18 საუკუნემდე არ მოიხსენიება.

საქართველოში ტერმინ აღზრდას ვხვდებით მე-10 საუკუნის II ნახევარში, კერძოდ, არსენ II კათალიკოსის თხზულებაში "იოანე ზედაზნელისა და მისი მოწაფეების ცხოვრება". მე-6 საუკუნის ასურელი მამის შიო მღვიმელის ცხოვრების აღწერისას იგი წერს: "აღზარდეს მრავლითა მოღვაწებითა და ასწავეს მას ყოველი წერილი ძუელი და ახალი და თარგმანებაი მათი." *ილ. აბულაძე, ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები, გვ. 64-143].

თანამედროვე გაგებით განათლება სისტემური, მეცნიერული ცოდნის შეძენის პროცესი და შედეგია.

განათლება მოიაზრებს ადამიანის მიერ ცოდნის დაუფლებას და მის საფუძველზე უნარებისა და ჩვევების განვითარებას, კაცობრიობის მიერ ამა თუ იმ სფეროში დაგროვილი გამოცდილების მიზანმიმართულ შეთვისებას. მაშასადამე, განათლება საზოგადოების კულტურასთან მიმართების თავისებური და აუცილებელი ფორმაა, განათლების გარეშე ადამიანი ვერ გახდება საზოგადოების სრულფასოვანი წევრი. თავისი პირდაპირი პედაგოგიური მნიშვნელობით, განათლება ცოდნის დაუფლებას ნიშნავს. ცოდნის გარეშე კი ადამიანის სამოღვაწეო ასპარეზი ძალზე შეზღუდულია. სწორედ ამას აღნიშნავს ხალხური თქმა – "უცოდინარი ადამიანი ხელფეხშეკრულიაო". დიდი ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ილია ჭავჭავაძე, რომელმაც საქართველოში პირველმა გამოსცა პედაგოგიკის სახელმძღვანელო ("პედაგოგიის საფუძვლები"), განათლების შესახებ წერს: "ჭეშმარიტი განათლება განვითარებული გონების და გაწურთნილის ზნე-ხასიათის ერთმანეთთან შეუღლებაა განუყრელად, და თუ კაცს ან ერთი აკლია, ან მეორე, იგი განათლებული არ არის და, ჩვენის ფიქრით, ისევ გონება განუვითარებელი და ზნე-ხასიათ გაწურთვნილი კაცი სჯობია, ვიდრე გონება-განვითარებული და ზნე-ხასიათ გაუწურთვნილი." *პედაგოგიური თხზულებანი, თბილისი, 1938, გვ. 321].

განათლების ამგვარი გაგების საფუძველზე (განათლება ცოდნის შეძენის პროცესი და შედეგია), ცხადია, მას უნდა ჰქონდეს ის ძირითადი ამოცანები, რომელთა ეფექტური გადაწყვეტა განსაზღვრავს განათლების შედეგის რაგვარობას, მის ხარისხს. ბუნებრივია, განათლებას, ზოგადი ამოცანების გარდა, კონკრეტული ეპოქიდან, საზოგადოების განვითარების დონიდან გამომდინარე, კონკრეტული ამოცანები გააჩნია.

განათლების ამოცანებია:

- ვერბალური და რაოდენობრივი აზროვნების უნარების ფორმირება;
- მეცნიერული ცოდნის, სინამდვილის ძირითადი მოვლენების არსებითი მხარეებისა და კანონზომიერებების შეთვისება;
- ცოდნის გააზრებულად, შეგნებულად შეთვისება; ცოდნაში არსებითი და მეორეხარისხოვანი საკითხების გამოყოფის უნარის ფორმირება (ცოდნა ადამიანის ნამდვილი კუთვნილება უნდა იყოს);
- კრიტიკული ანალიზის უნარის ფორმირება;
- ცოდნის შეძენის უნარის ფორმირება (სწავლის სწავლა), დაუღალავი შრომის ჩვევების ჩამოყალიბება, ცოდნის შეძენის ოპტიმალური პირობების შემუშავება;
- ცოდნის დამოუკიდებლად შეძენის უნარის ფორმირება;
- შეთვისებული ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენების უნარის ფორმირება;
- მსოფლმხედველობის ფორმირება.

თანამედროვე, მობილური მსოფლიოს პირობებში განათლების წინაშე დგას ისეთი აუცილებელი უნარების ფორმირება, როგორიცაა ინტერკულტურული უნარები, კომუნიკაციური უნარები პასუხისმგებლობისა და ავტონომიური უნარები, ცოდნის განახლების უნარი, ტექნოლოგიური უნარები და სხვა.

ყოველივე ამის გამო შეიძლება ვთქვათ, რომ განათლება განსაზღვრავს ადამიანის სულიერ კულტურას. განათლების გარეშე ადამიანისათვის მიუწვდომელი იქნება საზოგადოების

მონაპოვარი მისი განვითარების ამა თუ იმ საფეხურზე, იგი ვერ დააკმაყოფილებს საზოგადოების მოთხოვნებს. რასაც მოჰყვება სერიოზული პრობლემები ადამიანის ცხოვრებისა და შრომითი მოწყობის პროცესში. ამდენად, დიდია განათლების როლი და მნიშვნელობა ადამიანისათვის.

საზოგადოებრივი ცხოვრებისათვის ადამიანის მომზადების ხასიათიდან და მიზნიდან გამომდინარე, განათლების სამი სახე არსებობს: ზოგადი განათლება, უმაღლესი განათლება და პროფესიული განათლება. ასევე, უწყვეტი განათლების პრინციპებიდან გამომდინარე, უკვე საუბრობენ სკოლამდელ განათლებაზეც, ნაცლად სკოლამდელი აღზრდისა.

საქართველოში უმაღლესი განათლება, ევროპული სივრცის შესაბამისად, სამი საფეხურისგან შედგება: საბაკალავრო განათლება (240 კრედიტი), სამაგისტრო განათლება (120 კრედიტი) და სადოქტორო განათლება (180 კრედიტი).

პროფესიული განათლება კი საქართველოში ხუთ საფეხურს მოიცავს. I, II, და III საფეხური ერთიანდება სხვადასხვა დონის პროფესიულ კოლეჯებში და იქ სწავლის უფლება აქვთ საბაზო სკოლის კურსდამთავრებულებს (9 კლასი), თუმცა შეუძლია ნებისმიერი ასაკისა და განათლების მქონე პირსაც. შემდეგი ორი საფეხური (IV, V), შედარებით მაღალი დონეა და იქ სწავლის უფლება აქვთ მხოლოდ სრული საშუალო განათლების მქონე პირებს.

„თუ ერს სურს იარსებოს ქვეყანაზე, თვალისჩინივით უნდა იცავდეს ეროვნულს გონებას, სულსა და გულს, იცავდეს, აწვითარებდეს და აღორძინებდეს თავისი ქვეყნის ენას, ეროვნულს განათლებას, კულტურას, რათა საპატიო ადგილი მოიპოვოს ერთა შორის და გახდეს თავისებური და მნიშვნელოვანი ნაწილი კაცობრიობისა“./იაკობ გოგებაშვილი/

ზოგად განათლებას მოზარდი, ძირითადად, საშუალო სკოლაში ეუფლება. ჩვენს ქვეყანაში ზოგადი განათლება სამ საფეხურს მოიცავს: დაწყებითი სკოლა - I-VI კლასები, საბაზო სკოლა - VII-IX კლასები და საშუალო სკოლა - X-XII კლასები. ზოგადი განათლება წარმოადგენს პიროვნების განათლებულობის საფუძველს. მის გარეშე შეუძლებელია სპეციალური განათლების მიღება. ზოგადი განათლება მოზარდს აძლევს იმ ცოდნას, უვითარებს იმ უნარებსა და ჩვევებს, რომლებიც აუცილებელია ყოველი ადამიანისათვის

განურჩევლად იმისა, დაეუფლება თუ არა იგი მომავალში სპეციალურ განათლებას. ზოგადი განათლების შინაარსში გამოიყოფა სასწავლო საგნების რვა ძირითადი ჯგუფი:

1. სახელმწიფო ენა;
2. მათემატიკა;
3. უცხოური ენები;
4. საზოგადოებრივი მეცნიერებები;
5. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებები;
6. ტექნოლოგიები;
7. ესთეტიკური აღზრდა;
8. სპორტი

საგნობრივი ჯგუფები აერთიანებს მომიჯნავე დისციპლინებს და, საგნობრივი კომპეტენციების მიხედვით, მოიცავს როგორც სავალდებულო, ისე არჩევით საგნებს. ზოგადი განათლების სამივე საფეხურზე საგნობრივ ჯგუფებში შემავალი საგნები ისწავლება სავალდებულო და/ან არჩევითი სახით. დაწყებით საფეხურზე საგნებს შორის ინტეგრაციის ხარისხი გაცილებით მაღალია, ვიდრე საბაზო და საშუალო საფეხურებზე, სადაც საგნები უფრო სპეციალიზებულიად ისწავლება. [„ეროვნული სასწავლო გეგმა“, 2018-24, მუხლი 45]

განათლების სახეების შინაარსი და ამოცანები განისაზღვრება კონკრეტულ ეპოქაში მოქმედი აღზრდის მიზნითა და ამოცანებით, მაშასადამე, საზოგადოების ცვალებადობისა და განვითარების დონით. საზოგადოების განვითარების კვალობაზე, იცვლება მოთხოვნები პროფესიული კადრებისადმი, რასაც შესაბამისი ცვლილებები მოჰყვება ზოგად და სპეციალურ განათლებაში, თუმცა, სპეციალური განათლების შეცვლა იწვევს ზოგადი განათლების შეცვლასაც, რადგან ზოგად განათლებაზე შენდება სპეციალური განათლება. ზოგადი განათლება სპეციალური განათლების ისეთ დასაყრდენ და

აუცილებელ საფუძველს ქმნის, რომლის გარეშე შეუძლებელია პროფესის მქონე პიროვნების მომზადება, მით უფრო მაღალი კვალიფიციის მქონე კადრის. ყოველივე ზემოთქმულიდან ნათლად ჩანს განათლების სახეების ურთიერთკავშირი და ურთიერთგანპირობებულობა.

როგორც დასაწყისში აღვნიშნეთ, კაცობრიული ცოდნის მომავალი თაობისათვის გადაცემის ერთ-ერთ გზას განათლება წარმოადგენს. ცოდნა კი განუწყვეტლივ იზრდება. შესაბამისად, რთული ხდება იმ საბაზისო ცოდნის შერჩევა, რომელსაც უნდა დაეუფლოს მომავალი თაობა ზოგადი განათლების პროცესში. ამასთან, როგორი გულმოდგინებითაც არ უნდა იქნეს შერჩეული ცოდნის მოცულობა ზოგადი განათლებისათვის, იგი, მეცნიერების განვითარების შესაბამისად, მაინც იზრდება, რაც სერიოზულ წინააღმდეგობას ქმნის მოსწავლის შესაძლებლობებთან, რადგან, შესაბამისად, რთულდება სასწავლო პროცესიც. სწორედ ამან განაპირობა ისტორიაში განათლების სხვადასხვა თეორიის აღმოცენება. მაგალითისათვის მოვიტანთ ფორმალური და მატერიალური განათლების თეორიებს, საიდანაც შემდგომში გავრცელდა კლასიკური და რელური განათლება.

„უწიგნოდ თვალთახედვის ისარი მოკლეა“/ი.ჭავჭავაძე/.

ფორმალური განათლების მომხრეთათვის განათლების მიზანს ფორმალური აზროვნების ჩამოყალიბება წარმოადგენდა, ხოლო მატერიალური განათლების მომხრეთათვის კი – რაც შეიძლება მეტი ცოდნის შეძენა. თითოეული მათგანის უკიდურესი ცალმხრივობის საწინააღმდეგოდ, XIX საუკუნის ბოლოს, პედაგოგიკის მეცნიერების კლასიკოსის კ. დ. უშინსკის თაოსნობით, შეიქმნა განათლების თეორია, რომელიც ორივე თეორიას აერთიანებდა და განათლების მიზნად სახავდა როგორც მოსწავლის მთელი შემეცნებითი ძალების განვითარებას, ისე რაც შეიძლება მეტი ფაქტობრივი მეცნიერული ცოდნის, მისი სისტემის დაუფლებას, ვინაიდან სავსებით ნათელია, რომ ვერავითარ ფორმალურ ოპერაციებს ვერ განახორციელებს მოსწავლე, თუ მას არ აქვს იმ ფაქტობრივი ცოდნის მინიმუმი, რომლის საშუალებითაც უნდა განახორციელოს ესა თუ ის გონებრივი ოპერაცია.

განათლების მიზნის ზემოთ აღნიშნული პრობლემა მთელი სიგრძე-სიგანით დგას დღესაც. განათლების მკვლევარები, ექსპერტები, განათლების პოლიტიკის სპეციალისტები და მოქმედი მასწავლებლები განათლების მიზნების მუდმივ ძიებაში არიან, რათა განათლებისა და სწავლების ხარისხმა შეძლოს საზოგადოების მზარდი მოთხოვნების დაკმაყოფილება. განათლებისა და სწავლებისადმი ამგვარმა ინტერესმა, ისტორიულად, სწავლებისა და განათლების სხვადასხვა თეორია და მიმდინარეობა წარმოშვა, კერძოდ, თანამედროვე საგანმანათლებლო სივრცეში გვხვდება განათლების შემდეგი მიმდინარეობები: იდეალიზმი, ეგზისტენციალიზმი, პრაგმატიზმი, რეალიზმი, პერენიალიზმი, ექსპერიმენტალიზმი, ბიჰევიორიზმი, კონსტრუქტივიზმი და სხვ. თანამედროვე საგანმანათლებლო სივრცეში ძალიან აქტუალურია კონსტრუქტივისტული მიდგომები. ამას შესაძლოა ეპოქის თავისებურებებიდან გამომდინარე გარკვეული ახსნა ჰქონდეს, მაგრამ, ახსნას არ ექვემდებარება ის ფაქტი, რომ კონსტრუქტივიზმის საგანმანათლებლო კონცეფციად არჩევას არა მხოლოდ სარეკომენდაციო, არამედ სავალდებულო ხასიათიც კი აქვს, განსაკუთრებით ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში, სადაც ეროვნული სასწავლო გეგმის ძირითად პრინციპებში პირდაპირაა მითითებული - „ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნებიდან გამომდინარე, ეროვნული სასწავლო გეგმა ეფუძნება პიროვნების განვითარებაზე ორიენტირებულ კონსტრუქტივისტულ საგანმანათლებლო კონცეფციას ...“/ ესგ, 2018-2024, მუხლი 9/ . სახელმწიფო დოკუმენტში სწავლების მეთოდოლოგიური საფუძვლებისადმი ამგვარი მიდგომა თავსმოხვეული, რადიკალური, და ხისტია და იგი არ აძლევს მასწავლებელს, და ზოგადად, განათლების მუშაკს საშუალებას შემოქმედებითად მიუდგეს სასწავლო პროცესს, ეყრდნობოდეს კაცობრიობის უმდიდრეს გამოცდილებას აღზრდისა და განათლების პროცესში და იძულებით გაიზიაროს სწავლების პროცესში ის კონცეფცია, რომელიც შესაძლოა მას კონკრეტული თემის ახსნის პროცესში სულაც არ ესახება სწავლების პრობლემის გადაწყვეტად. ამ ფაქტს, 21-ე საუკუნეში, რბილად რომ ვთქვათ, იდეოლოგიური წნეხი ჰქვია, რისი მწარე გამოცდილილბაც, სამწუხაროდ, ქართველ ხალხს უახლოეს წარსულში ჰქონდა, რამაც სერიოზული დაღი დაასვა საზოგადოების მოქალაქეობრივი აზროვნების განვითარებას, სამოქალაქო ინიციატივასა და აქტივობას და საიდანაც ჯერაც ვერ

გამოსულა ქართული საზოგადოება. სწორედ ამ ტიპის აზროვნებაა საზოგადოების განვითარების დამამუხრუჭებელი და პიროვნების დამთრგუნველი. იმედია, ქართული საგანმანათლებლო სივრცე მალე გამოვა ამ გაუგებრობიდან და საკუთარი, მისი ქვეყნისა და კულტურის საჭიროებებიდან გამომდინარე იმოქმედებს მომავალი თაობის სწავლა/აღზრდის ქვეყნისათვის უმნიშვნელოვანეს პროცესში.

მით უფრო, ხაზგასმითაა აღსანიშნავი, რომ საზოგადოების განვითარებისა და ეპოქის შესაბამისად, განათლებისა და სწავლების თეორიები, ტექნოლოგიები მუდმივ ცვლილებებსა და განვითარებას განიცდიან და დროისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების მოთხოვნებთან შესაბამისობაში მოდიან.

„უმეცრება ჩვენი საშიში მტერია. მასთან ბრძოლა მხოლოდ მეცნიერებას შუძლიან. განათლება, სწავლა, ცოდნა – აი ერთადერთი საშუალება, რომელსაც შეუძლიან წამალი დასდოს ჩვენს ცხოვრებას“ /ი.გოგებაშვილი/.

სწავლება. სწავლებაც, განათლებასთან ერთად, აღზრდის შემადგენელი ნაწილია. მოზარდის აღზრდა და განათლება უმთავრესად სწავლების გზით წარმოებს. სწავლება ცოდნის გადაცემის და შეთვისების ორგანიზებული პროცესია.

ამ პროცესში მონაწილეობს მასწავლებელი და მოსწავლე. ამდენად, იგი ორმხრივი, მაგრამ ერთიანი პროცესია. ერთი მხრივ, მასწავლებელი გადასცემს მოსწავლეებს ცოდნას, ხოლო, მეორე მხრივ, მოსწავლეები ითვისებენ მასწავლებლის მიერ გადაცემულს. თუმცა, სწავლების პროცესში არ არსებობს ცალკე გადაცემა და ცალკე შეთვისება. ეს ერთმანეთისაგან განსხვავებული, მაგრამ ურთიერთთანმიხვეული პროცესებია. ამასთან, სწავლება არ ნიშნავს მხოლოდ ცოდნის გადაცემასა და შეთვისებას. თვით ცოდნის შეთვისების პროცესი აღმზრდელობით ზეგავლენებსაც ახდენს ბავშვზე. კერძოდ, მას უვითარდება ინტელექტუალური უნარები – აზროვნება, მეხსიერება, ზეპირი და წერიტი მეტყველება, ანალიზი, სინთეზი და სხვა, რაც იმას ნიშნავს, რომ სწავლება მოსწავლის მიერ შემეცნებითი ჩვევების შემუშავებას გულისხმობს.

„სკოლა ერთსა და იმავე დროს უნდა სწვრთნიდეს კიდეც ბავშვსა და ასწავლიდეს კიდეც. წვრთნა და სწავლა ხელი-ხელს გადაბმული უნდა ვიდოდეს სკოლაში“/ილია ჭავჭავაძე/.

ამასთან, სწავლების პროცესში მასწავლებლისაგან ბავშვი იძენს ქცევის წესებს, უმუშავდება ხასიათი და მსოფლმხედველობა, მთლიანად ყალიბდება მისი პიროვნება. მაშასადამე, იგი აღიზრდება. სწავლების ერთიანი პროცესის ხელმძღვანელ ფიგურას მასწავლებელი წარმოადგენს, მაგრამ მოსწავლე როდია პასიური, პირიქით, მასწავლებლის ხელმძღვანელი როლი აუცილებლობით გულისხმობს მოსწავლეთა აქტიურობას, სწავლების ისეთი მეთოდებისა და საშუალებების გამოყენებას, რომლებიც მოსწავლეთა აქტივობას გააძლიერებენ. ამის გარეშე შეუძლებელია წარმატებული სწავლება. სწორედ აქტივობის საშუალებით ხდება მოსწავლეთა მიერ ცოდნის შეგნებულად შეთვისება, რაც განათლების მიზანს წარმოადგენს. ვინაიდან სწავლების პროცესში მონაწილეობს ორი მხარე - გადამცემი და შემთვისებელი ერთდროულად, რაც გულისხმობს მასწავლებლის და მოსწავლის აქტიურობას ერთდროულად, სწავლების პროცესი, თუ იგი მიმდინარეობს (ითვლება, რომ სწავლების პროცესი მიმდინარეობს იმ შემთხვევაში, თუ მოსწავლეს ისევეა ჩართული სასწავლო პროცესში, როგორც მასწავლებელი, ანუ იგი არ არის პასიური მსმენელი), თავისთავად ინტერაქტიურია. მაშასადამე, სიტყვათა კომბინაცია “ინტერაქტიური სწავლება”, რასაც ხშირად ვხვდებით თანამედროვე პედაგოგიურ ტერმინოლოგიაში, ტავტოლოგიაა და მათი ერთად ხმარება არასწორია.

ამრიგად, სწავლება არის მასწავლებლის მიერ მოსწავლეთათვის გარკვეულ ცოდნა-ჩვევათა გადაცემისა და მოსწავლეთა მიერ ამ ცოდნა-ჩვევათა შეთვისების ორგანიზებული, სხვადასხვაგვარი და ერთიანი პროცესი.

„ცოდნა, სწავლა, განათლება, მართო სამკაული კი არ არის კაცისა, საჭიროებაა როგორც პური, როგორც წყალი“/ილია ჭავჭავაძე/

აღზრდა ვიწრო გაგებით გულისხმობს იმ უნარების განვითარებას, რომლის წანამძღვრები, შესაძლებლობები ბავშვს დედის ორგანიზმიდან დაჰყვება, როგორც ბიოლოგიურ ინდივიდს. ეს უნარებია: მეტყველების, აზროვნების (მსჯელობა, ანალიზი, სინთეზი,

დასკვნა, კრიტიკული და შემოქმედებითი აზროვნება), მოსმენის, კითხვის, ზნეობრიობისა და ეთიკის (ქცევის წესების) ნორმების დაცვის, მსოფლმხედველობის ფორმირების და ა.შ. ახალდაბადებულ ბავშვს აქვს ეს შესაძლებლობები, მაგრამ საჭიროა მათი განვითარება. პრინციპში, ჰარმონიული პიროვნების ჩამოყალიბების აღზრდის მიზნიდან გამომდინარე, განზოგადებულად, ადამიანის ფორმირება მისი ფიზიკური, გონებრივი, ზნეობრივი, ესთეტიკური და შრომითი უნარების განვითარებას გულისხმობს, რაც, ფაქტობრივად, ადამიანის საზოგადოებაში არსებობისა და ცხოვრებისათვის აუცილებელი მოთხოვნებია.

საკითხის უკეთ განმარტებისათვის, საჭიროდ მიგვაჩნია განვიხილოთ თავად “უნარის” ცნება ფსიქოლოგიის მეცნიერებაში. ქართულ ენციკლოპედიაში უნარის შემდეგ განმარტებას ვხვდებით: “უნარი პიროვნების ინდივიდუალური თავისებურებაა, რომელიც წარმოადგენს გარკვეული სახის მოქმედების წარმატებით განხორციელების სუბიექტურ პირობას ... უნარის თანდაყოლილი წანამძღვარია ინდივიდის ანატომიურ-ფიზიოლოგიური თავისებურებები, რომელთა საფუძველზე სხვადასხვა სახის მოქმედებათა განხორციელების პროცესში ყალიბდება თვით უნარი”.

პროფ. შალვა ჩხარტიშვილის განმარტებით – “ნიჭი შედგება უნარებისაგან. უნარი გარკვეული მოქმედების ნიჭად შესატყვის აქტივობაში ორგანიზდება და ვითარდება. შემეცნების ნიჭი, რომელიც სწავლაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს, გაგების, დაკვირვების, ანალიზის, სინთეზის, განყენების და განზოგადების უნართა ერთიანობას წარმოადგენს. ადამიანის ინტელექტუალურ შესაძლებლობათა განვითარება, პირველ რიგში, ამ უნართა განვითარებას გულისხმობს” *პედაგოგიკა, თბილისი, 1969 გვ.89].

უნარის ზემოთ მოტანილი განმარტებების განხილვისას იოლად დავრწმუნდებით, რომ უნარის ცნება ნიჭთან და ინტელექტთან მიმართებით მოიაზრება. ნიჭი კი, როგორც ჩვენთვის ცნობილია, არსებობს ზოგადი და სპეციალური. პროფ. შ. ჩხარტიშვილის მიხედვით, “ზოგად ნიჭში გულისხმობენ გონიერებას, რაც ინტელექტუალურ შესაძლებლობებთან ერთად დამახსოვრებისა და წარმოდგენის უნარსაც მოიცავს. ნიჭიერების ამ სახეს ზოგადს იმიტომ უწოდებენ, რომ იგი ადამიანის ყველა მოქმედებაში

მონაწილეობს. მის გარეშე სპეციალური ნიჭი, რა დიდი მონაცემებიც უნდა ჰქონდეთ მათ, რაიმე თვალსაჩინო ღირებულებას ვერ შექმნის” *პედაგოგიკა, თბილისი, 1969 გვ.89].

ამ მოსაზრებაზე დაყრდნობით, ადვილად დავასკვნით, რომ ზოგადი უნარები, ფაქტობრივად, ზოგადი ნიჭის განვითარება და რეალიზებაა, ანუ ის ზოგადი აზროვნებითი ოპერაციებია, რომლებიც, როგორც წესი, ყველა ადამიანს აქვს პოტენციაში და რომლის განვითარება აღზრდის უპირველესი მიზანია. ეს უნარებია: ანალიზი, სინთეზი, ინდუქცია, დედუქცია, ასოციაცია, დამახსოვრება, აბსტრაქცია და სხვ.

მოვიტანთ ზოგადი უნარების კიდევ ერთ განმარტებას, რომელსაც შეფასებისა და გამოცდების ეროვნული ცენტრის მიერ გამოცემული ზოგადი უნარების კრებულში ვხდებით: “ტერმინი ზოგადი უნარები გულისხმობს ინფორმაციის ადეკვატური აღქმისა და დამუშავების, ლოგიკური მსჯელობის, მოვლენათა შორის არსებითი მიმართებების წვდომის უნარებს. სწორედ ესაა ცხოვრებისეულ მოთხოვნებზე სათანადო რეაგირების, ანუ გარემოსთან ადაპტირების საფუძველი. ნებისმიერი ინტელექტუალური საქმიანობის წარმატება ამ უნარებზეა დამოკიდებული. ზოგადი უნარები განსხვავდება სპეციალური ნიჭისაგან, რომელიც თავს იჩენს ამა თუ იმ კონკრეტულ სფეროში – მაგ., მათემატიკაში, მუსიკაში და ა.შ. ზოგადი უნარები, რომლებიც ვლინდება უნივერსალური, ინტელექტუალური ოპერაციების (ანალიზი, სინთეზი, განზოგადება, აბსტრაქცირება და ა.შ.) სახით, ადამიანს თანდათან უვითარდება. ამ უნარებს აყალიბებს მეცადინეობა, კითხვა, მეცნიერებასა და კულტურასთან ზიარება, ადამიანებთან ურთიერთობა. ასე რომ, აბიტურიენტი წლების განმავლობაში ემზადება ამ გამოცდისათვის სამუალო სკოლაში სწავლისა და სხვადასხვა სფეროში ცხოვრებისეული გამოცდილების მიღების პროცესში”. როგორც ვხედავთ, ზოგადი უნარების ფორმირება პიროვნებაში, მეცნიერული თვალთახედვით, აღზრდის ძირითადი ფუნქციაა.

გარდა ამ შესაძლებლობებისა, ადამიანს აქვს შეძენილი ჩვევები, თვისებები, ზნეობა, საქციელი. ვიწრო გაგებით აღზრდა მათს სწორად წარმართვასაც გულისხმობს. მაშასადამე, ვიწრო გაგებით აღზრდა ბავშვის პიროვნული მხარეებისა და ქცევის წესების ჩამოყალიბების პროცესია. თუ ვიწრო გაგებით აღზრდა ადამიანის პოტენციაში არსებული

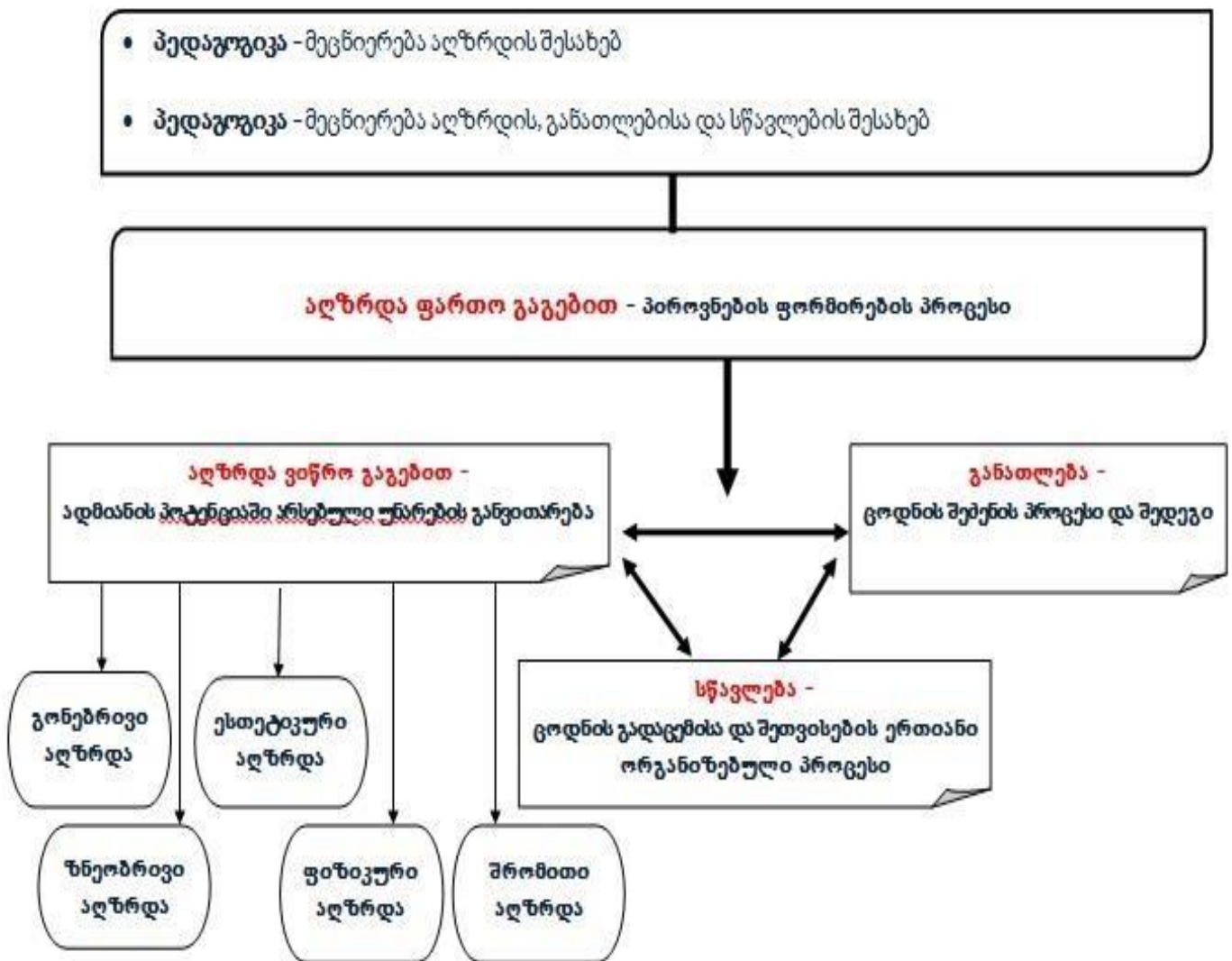
უნარების განვითარება და ადამიანის პიროვნული მხარეების ფორმირებაა, მაშინ სავსებით ნათელია, რომ ამ პროცესში არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ როგორ წარიმართება მისი განათლება და სწავლება, კერძოდ, როგორი ღირებულების მეცნიერული ცოდნა იქნება შერჩეული მოზარდის განათლების პროცესში და სწავლების როგორი მეთოდები და ტექნოლოგიები იქნება გამოყენებული, ვინაიდან, ადამიანის პოტენციაში არსებული ზოგადი უნარების განვითარება და მსოფლმხედველობის ფორმირება, სწორედ განათლებასა და სწავლებაზეა დამოკიდებული. განათლებისა და სწავლების ძირითად ფუნქციას, როგორც აღვნიშნეთ, ცოდნის შეძენა და მის საფუძველზე ადამიანის პოტენციაში არსებული ფიზიოლოგიური უნარების განვითარება წარმოადგენს. მაშასადამე, ვიწრო გაგებით აღზრდა, ფაქტობრივად, პიროვნების ფორმირებაა, რომელიც განათლებისა და სწავლების გზით მიმდინარეობს.

„ისეთი ფრიად რთული და ყოვლად ძნელი საქმე, როგორც ადამიანის აღზრდა და სწავლებაა, ხელიდან გამოუვა მხოლოდ მათ, ვისაც ასულდგმულებს გულწრფელი სიყვარული მოყვასთა მიმართ.“ /ილია ჭავჭავაძე/.

ამგვარად, უნარების განვითარება მოზარდში (აღზრდაა ვიწრო გაგებით) სწავლების მთელი უწყვეტი პროცესის განმავლობაში მიმდინარეობს და იგი ვერაფრით ვერ მიიღწევა მოკლე დროში. ამასთან, სწავლება აღმზრდელობითი ხასიათის პროცესია, იგი აღმზრდელობით გავლენებს (უნარების განვითარებას) თავისთავში მოიცავს. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სწავლების პროცესში მოსწავლე არა მხოლოდ ცოდნას იძენს, არამედ მას უყალიბდება უნარები, ჩვევები, შეხედულებანი, უყალიბდება მსოფლმხედველობა, ეს კი უკვე მისი აღზრდაა. ცოდნის შეძენის პროცესი თავისთავად იწვევს ზოგადი უნარების - ლოგიკური აზროვნების, ანალიზის, სინთეზის, განზოგადების და სხვა უნარების განვითარებას, ეს კი უკვე აღზრდაა. მაშასადამე, ფაქტობრივად, პედაგოგიკური თვალთახედვით, პიროვნების ფორმირებაში, ანუ აღზრდაში, მნიშვნელოვანწილად, სწორედ ზოგადი უნარების ფორმირება მოიაზრება (ვიწრო გაგებით აღზრდა).

ამრიგად, პედაგოგიკა არის მეცნიერება აღზრდის შესახებ, ანუ აღზრდის ვიწრო გაგებით, განათლების და სწავლების შესახებ. ე.ი. აღზრდა ფართო გაგებით მოიცავს აღზრდას ვიწრო გაგებით, განათლებასა და სწავლებას.

ზემოთნათქვამი შეიძლება გამოვსახოთ სქემის სახით

სქემიდან ნათლად ჩანს, რომ განათლების პროცესი, ვერ წარიმართება სწავლების პროცესის გარეშე და სწავლების პროცესი, ვერ წარიმართება წინასწარ, მიზნობრივად შერჩეული ცოდნის (ასაკის, ეპოქის, ქვეყნის პოლიტიკის, კულტურის და ა.შ.), ანუ განათლების გარეშე. მაშასადამე, განათლება და სწავლება არ მოიაზრება ცალკ-ცალკე - თუ ვსაუბრობთ

განათლებაზე, ვსაუბროთ სწავლებაზეც, ვინაიდან ცოდნის გადაცემის ერთადერთ გზას სწავლება წარმოადგენს. განათლება პასუხობს კითხვას - რა უნდა ვასწავლოთ? ხოლო სწავლება - კითხვას - როგორ უნდა ვასწავლოთ? ახლა დავსვათ კითხვა - რატომ გვჭირდება სწავლება და განათლება? ზემოთ მოტანილი მსჯელობის მიხედვით, ეს პროცესები გვჭირდება ადამიანის/ბავშვის/ პოტენციაში არსებული უნარების გასავითარებლად, რათა მათ შეძლონ საზოგადოებაში ცხოვრება და ფუნქციონირება და საზოგადოების განვითარება. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, უნარების განვითარება, ანუ ვიწრო გაგებით აღზრდა, სწავლებისა და განათლების გზით ხდება. უფრო სწორედ, სწავლება და განათლება აუცილებლობით მოიტანს უნარების განვითარებას. კონკრეტულად კი იმ უნარების, როგორიცაა სწავლებისა და განათლების მიზანმიმართულობა. მაშასადამე, თუ ვიცით განათლების მიზანი, შესაბამისად, ადვილია შესასწავლი მასალის შერჩევა(განათლება) და სწავლების მეთოდების შერჩევა, ანუ რას ვასწავლით და როგორ ვასწავლით. სწორედ მიზნიდან გამომდინარე დგება სასწავლო კურიკულუმი(ეროვნული სასწავლო გეგმა), სადაც დეტალურადაა გაწერილი სწავლების შინაარსი(განათლება) სწავლის საფეხურების მიხედვით და სწავლების ორგანიზების ძირითადი პრინციპები. ანტიკური პერიოდიდან მოყოლებული დღემდე, ზოგადი განათლების კურიკულუმები ყველა ქვეყანაში აგებულია აღზრდის ზოგადი მიზნის - ჰარმონიული პიროვნების ფორმირება - შესაბამისად. სასწავლო საგნები და მათი შინაარსები, სწავლების ორგანიზება ეთანადება ადამიანის ფიზიკური, გონებრივი, ზნეობრივი, ესთეტიკური და შრომითი უნარების განვითარებას. როგორც მსჯელობიდან ჩანს, განათლებისა და სწავლების პროცესებს უცილობლად მოჰყვება ადამიანის პოტენციაში არსებული უნარების განვითარება. მაშასადამე, ცნებები განათლება, სწავლება და აღზრდა ვიწრო გაგებით ურთიერთგანმაპირობებელია და არც ერთი არ განიხილება ცალკე, დანარჩენი ორისგან დამოუკიდებლად. თუ ვსაუბრობთ განათლებაზე, ვსაუბროთ სწავლებაზეც და ვიწრო გაგებით აღზრდაზეც. ისინი ერთმანეთთან ორგანულ კავშირში არიან.

მაშასადამე, კიდევ ერთხელ დავაზუსტოთ, რომ პედაგოგიკის მეცნიერების ძირითადი ცნებებია: აღზრდა ფართო გაგებით, აღზრდა ვიწრო გაგებით, განათლება და სწავლება.

ვინაიდან ამ ცნებათა შესაბამისი პროცესები მოზარდის განვითარებას უწყობს ხელს, ზოგიერთი მეცნიერი განვითარებასაც პედაგოგიკის ძირითად ცნებად მიიჩნევს. ვთვლით, ეს მთლად ზუსტი არ უნდა იყოს, ვინაიდან განვითარების ცნებას, სხვადასხვა ასპექტით, სხვადასხვა მეცნიერება სწავლობს. აღზრდის ორგანიზებული და მიზანმიმართული პროცესი ხელს უწყობს ადამიანის ზოგადი უნარებისა და პიროვნული მხარეების განვითარებას, მის ყოველმხრივ ფორმირებას. ამ უნარების განვითარების პროცესში მასწავლებელი განსაზღვრავს, გეგმავს ამა თუ იმ უნარის განვითარების საჭიროებას ყოველ კონკრეტულ პროცესში. მაგ., ზეპირი და წერიტი მეტყველების, კომუნიკაციის, დამოუკიდებელი და შემოქმედებითი აზროვნების და სხვ. ამ უნარების განვითარებისათვის აღმზრდელი, მასწავლებელი სწავლების პროცესში არჩევს სხვადასხვა მეთოდსა და ტექნოლოგიას, სწავლების სხვადასხვა პრინციპსა და თეორიას, რათა ამ მეთოდებით ხელი შეუწყოს მის მიერ მიზანდასახული უნარების განვითარებას. თუმცა, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ პედაგოგიკის მეცნიერება არ სწავლობს თავად განვითარების პროცესსა და მის კანონზომიერებებს.

მეცნიერებაში ასხვავებენ პიროვნების ფსიქიკურ, ფიზიკურ და ზოგად განვითარებას. ფსიქიკური განვითარების ქვეშ იგულისხმება როგორც პიროვნების ინტელექტის, ნების, ემოციის, ასევე უნარის, მოთხოვნილებების და ხასიათის განვითარება. ეს ყველაფერი კი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, განათლებისა და სწავლების გზით ხდება. ფიზიკური განვითარება არის მთელი ორგანიზმის განვითარება (კუნთები, მოძრაობის დახვეწილობა და ა. შ.). ფიზიკური განვითარება ბავშვისა და მოზარდის ფიზიკური აღზრდის მეშვეობით მიიღწევა. ზოგადი განვითარება ეს არის ფსიქიკური, ფიზიკური, ზნეობრივი და პიროვნების სხვა თვისებების განვითარება.

აქვე კიდევ ერთხელ აღვნიშნავთ, რომ სწავლისა და აღზრდის პროცესი ხელს უწყობს ადამიანის ზოგად განვითარებას, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ აღზრდა და განვითარება ერთი და იგივე ცნებებია. ადამიანის ბიოლოგიური სტრუქტურა, ინტელექტუალური თუ სხვა ადამიანური შესაძლებლობანი, მემკვიდრეობითი მონაცემებისაგან ვითარდება. მემკვიდრეობითი მონაცემები მხოლოდ შესაძლებლობის სახით არსებობენ და ისინი

შესაძლებელ ძალად სწავლებისა და განათლების საშუალებით ვითარდებიან. მაშასადამე, ინდივიდის განვითარება აღზრდის მეშვეობით ხდება. აღზრდა არა თუ ხელს უწყობს, არამედ განსაზღვრავს განვითარებას.

აღზრდის ამგვარი დახასიათების შემდეგ შესაძლებელია ვიმსჯელოთ მის არსსა და კანონზომიერებებზე.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აღზრდა თავისი ზოგადი გაგებით, არსით, გულისხმობს კულტურის, სოციალური გამოცდილების გადაცემას. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ აღზრდის წარმოშობა უკავშირდება ადამიანის, საზოგადოების გაჩენას. ადამიანის გაჩენა უშუალოდ ემთხვევა მის მიერ განყენებული აზროვნების დაწყების პროცესს. (ამ შემთხვევაში არ ვგულისხმობთ ადამიანის გაჩენის რომელიმე თეორიას. საუბარია იმ ფაქტზე, რომ ადამიანი გამოირჩევა სხვა ცოცხალი ორგანიზმებისაგან აზროვნებით, ანუ აზროვნებაა მისი ძირითადი მახასიათებელი, შესაძლოა, ადამიანს აზროვნება გაჩენის დღიდან აქვს, შესაძლოა შემდეგ შეიძინა, ამ კონტექსტში ჩვენ საკითხს ამ კუთხით არ განვიხილავთ ავტ.). განყენებული აზროვნების საშუალებით ადამიანმა წინასწარ გაიაზრა ფიზიკური გადარჩენისათვის აუცილებელი ხვალისდელი მოთხოვნილება. გაიაზრა და მოიფიქრა ამ მოთხოვნილების დაკმაყოფილებისათვის საჭირო საშუალებები (იარაღი საკვების მოსაპოვებლად, თავდაცვისათვის საჭირო საშუალებები და ა.შ.) და მათი დამზადების აუცილებლობა. ცხადია, მათი დამზადების და გამოყენების რთული ხასიათის პროცესის შეთვისება შეუძლებელი ხდება სპეციალური მითითებების, დარიგების და სწავლების (ამ სიტყვის არა პედაგოგიკურ-მეცნიერული, არამედ ბუნებრივ-ხალხური გაგებით), ე.ი. გამოცდილების გადაცემის, აღზრდის გარეშე, რა თქმა უნდა, მისი პირვანდელი გაგებით. ამას ემატება მშობლების მიერ შვილებისათვის იმ უმარტივესი ყოფითი გამოცდილების სწავლება, რომელიც აუცილებელია მათი ფიზიკური გადარჩენისათვის. ბუნებრივია, ეს პროცესები არ გულისხმობს აღზრდის ცნობიერად წარმართვას ადამიანების მიერ და მხოლოდ ადამიანის, როგორც ბიოლოგიური ორგანიზმის გადარჩენას ემსახურება. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ცოდნის ამგვარი გადაცემა, გამოცდილების გაზიარების შედეგად, საბოლოო ჯამში, იწვევს ცოდნის გაღრმავებასა და გაფართოებას, რაც საზოგადოების

განვითარების საფუძველია. საზოგადოების განვითარებასთან ერთად ვითარდება აღზრდის ფენომენიც, რომელიც საზოგადოების განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, ცხადია, გაცნობიერებულ ხასიათს იღებს და იგი საზოგადოებისათვის უპირველეს პრიორიტეტს წარმოადგენს, ვინაიდან სახელმწიფოს ძლიერება და საზოგადოების კეთილდღეობა სწორედ აღზრდასთან, მომავალ თაობასთან ასოცირდება.

აღზრდის წარმოშობის ამგვარი მეცნიერული გაგებიდან, აღზრდის, როგორც ობიექტური პროცესის ხასიათისა და ბუნების შესახებ, გამომდინარეობს შემდეგი დასკვნები:

1. აღზრდა საზოგადოებრივი, სოციალური ხასიათის კატეგორიაა, იგი არსებობს მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანთა საზოგადოებაში და ცხოველთა სამყაროსათვის სრულიად უცხოა.
2. აღზრდის აღმოცენებასა და მის განვითარებას განსაზღვრავს საზოგადოების განვითარების დონე და მოთხოვნილებები. აღზრდა ყოველთვის განსაზღვრულია საზოგადოების პოლიტიკურ-ეკონომიკური წყობით, როგორცაა საზოგადოება, ისეთია აღზრდა, სწორედ საზოგადოება განსაზღვრავს აღზრდის მიზანს, ანუ როგორი მოქალაქე სურს მას რომ გაზარდოს, რა მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს იგი. საზოგადოება (სახელმწიფო) არა მხოლოდ განსაზღვრავს აღზრდის მიზანს, არამედ ახორციელებს კიდევ ამ მიზანს, ვინაიდან საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ორგანოები სახელმწიფოს სტრუქტურული ერთეულებია, სწორედ ამ ორგანოების მეშვეობით ხდება სასწავლო-საგანმანათლებლო პროცესების (ანუ აღზრდის) რეგულირება და მართვა. თუმცა, ეს იმას როდი ნიშნავს, თითქოს აღზრდა უმოქმედო, პასიური, ნეიტრალური იყოს საზოგადოების განვითარების დონის მიმართ. პირიქით, იგი როგორც საზოგადოების სულიერი აქტივობა, აქტიური ძალაა, რომელიც ხელს უწყობს საზოგადოების პოლიტიკურ-ეკონომიკური წყობის განმტკიცებასა და განვითარებას, მოქმედებს მის ხასიათზე, განვითარების ტემპებზე. აქედან ნათელი ხდება აღზრდის უაღრესად აქტიური როლი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. მართალია, როგორცაა საზოგადოება, ისეთივეა აღზრდაც, მაგრამ საზოგადოებრივი ცხოვრება, თავის დიდ ნაწილში, თავადაა დამოკიდებული აღზრდაზე. ადამიანებმა რომ იცხოვრონ, სჭირდებათ ცხოვრებისათვის აუცილებელი საარსებო მატერიალური პირობები, რომლის

დასაკმაყოფილებლად მათ უნდა შეეძლოთ ამ პირობების (საცხოვრებელი გარემო, ტანსაცმელი, საკვები და ა.შ.) შექმნა, უნდა შეეძლოთ საჭირო ნივთებისა და საკვების წარმოება. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, იმისათვის, რომ იარსებონ, და არა მხოლოდ იარსებონ, არამედ განვითარდნენ, მათ უნდა გააჩნდეთ გარკვეული თეორიული ცოდნა და წარმოებითი გამოცდილება.

ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ საზოგადოების არსებობისა და განვითარების აუცილებელი პირობაა მომავალი თაობისათვის სოციალური გამოცდილების გადაცემა. ამ ცოდნისა და გამოცდილების გადაცემის ერთადერთ გზას კი აღზრდა წარმოადგენს. აღზრდის მეშვეობით ითვისებს მომავალი თაობა საზოგადოების განვითარების ამა თუ იმ საფეხურისათვის შესაბამის სოციალურ გამოცდილებას, ადამიანური არსებობის ამ აუცილებელ პირობას. მაშასადამე, აღზრდა თვით გვევლინება ასეთ პირობად. სწორედ ამიტომაც მეცნიერულად მართებული აზრი, რომ აღზრდის გარეშე შეწყდება საერთოდ საზოგადოების განვითარება. ეს დებულება გამართლებას პოულობს იმიტომაც, რომ ახალდაბადებული ბავშვი, როგორც სოციალური არსების ნაყოფი, განადგურდება, ზრდას ვერ დაასრულებს სპეციალური სოციალური ზრუნვის, მოვლა-პატრონობის, აღზრდის გარეშე. ამას თუ დავამატებთ იმასაც, რომ საზოგადოების განვითარება, მეცნიერებისა და ტექნიკის სრულყოფა და, საერთოდ, ტექნიკურ-კულტურული პროგრესი ბევრადაა დამოკიდებული ადამიანის მომზადებასა და აღზრდაზე, მაშინ გასაგები ხდება აღზრდის განსკუთრებული აქტიური როლი საზოგადოების წინსვლის პროცესში. მაშასადამე, მართალია აღზრდა, მისი მიზანი და ხასიათი განსაზღვრულია საზოგადოების პოლიტიკურ-ეკონომიკური წყობით, მაგრამ, ამავე დროს, სწორედ აღზრდაა ის საშუალება, რომელიც ხელს უწყობს საზოგადოების განვითარებასა და სრულყოფას, რაც, საჭიროების შემთხვევაში, საზოგადოების პოლიტიკური და, შესაბამისად, ეკონომიკური დონის ცვლილებაში აისახება.

3. აღზრდა, როგორც ობიექტური პროცესი, საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი აუცილებელი და მარადიული მოვლენაა. აღზრდა ყოველთვის იარსებებს საზოგადოების არსებობასთან ერთად, იგი საზოგადოებაში მუდმივმოქმედი მოვლენაა. აღზრდის მარადიულობა პირდაპირ უთითებს, რომ აღზრდა ობიექტური ხასიათის კატეგორიაა. ობიექტური ის მოვლენა ან საგანია, რომელიც არსებობს ადამიანისაგან, მისი ნებისაგან

დამოუკიდებლად. მაგ., რეალური სამყარო, მასში მოქმედი კანონები ან მიმდინარე მოვლენები. აღზრდაც, ერთი მხრივ, ამგვარი ობიექტურობით ხასიათდება. პირველყოფილ საზოგადოებაში, რომელსაც არ ჰქონდა გათვითცნობიერებული აღზრდის არსებობა და, ცხადია, მისი მიზანი, შინაარსი და ამოცანები, აღზრდა მაინც მოქმედებდა თავისთავად, ადამიანთა ნებისგან დამოუკიდებლად, ვინაიდან ადამიანები, გადარჩენის მიზნით, ერთმანეთსა და მომავალ თაობას გადასცემდნენ თავიანთ გამოცდილებას, ბავშვები პიროვნებად (არა თანამედროვე გაგებით პიროვნებისა ავტ.) იქცეოდნენ სპეციალური

აღზრდელების გარეშე. ეს კი მიუთითებს აღზრდის ობიექტურობაზე. თუმცა, მეორე მხრივ, აღზრდა ობიექტური კატეგორიაა მხოლოდ და მხოლოდ საზოგადოების არსებობის პირობებში, მის გარეშე კი აღზრდა არ არსებობს, იგი მხოლოდ ადამიანის თანამდევით მოვლენაა. ამდენად, აღზრდა სუბიექტური ხასიათის კატეგორიაა.

4. აღზრდა ცვალებადი, ისტორიული ხასიათის კატეგორიაა. მისი მუდმივი ხასიათი სრულიადაც არ უთითებს მის უცვლელობაზე. აუცილებლობა და მუდმივობა მხოლოდ მისი ობიექტურობით გამოიხატება. რამდენადაც აღზრდა განსაზღვრულია საზოგადოების განვითარების დონით, ცხადია, რომ იგი განიცდის სისტემატურ ცვალებადობასა და განვითარებას საზოგადოების განვითარების კვალობაზე. იცვლება და ვითარდება აღზრდის შინაარსი, მიზანი და ამოცანები, ფორმები და ა.შ. სრულიად სხვადასხვაგვარი აღზრდის ხასიათით განირჩევა ერთმანეთისაგან დღემდე არსებული ყველა საზოგადოებრივი ფორმაცია.

აქვე უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ ამ მხრივ, აღზრდა იცვლება და ვითარდება არა მხოლოდ საზოგადოებრივი მოწყობის ფორმის შეცვლით, არამედ იგი განვითარებას განიცდის ამა თუ იმ რომელიმე საზოგადოების წიაღშიც, ვინაიდან საზოგადოების ესა თუ ის მოწყობა ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში არსებობს და, ცხადია, ამ პერიოდში ვითარდება საზოგადოებრივი ცნობიერება და ყოფიერება, რასაც უცილობლად მოჰყვება აღზრდის განვითარება და შეცვლა. ვითარდება აღზრდის სისტემა, იცვლება ფორმები და მეთოდები, ორგანიზაცია, გზები და საშუალებები და ა. შ. თითოეული საზოგადოების შიგნით უცვლელი რჩება მხოლოდ აღზრდის ზოგადი მიზანმიმართულება, რომელიც ამ საზოგადოებისათვის შესაფერისი ადამიანის მომზადებას გულისხმობს.

5. აღზრდა მიზანმიმართული პროცესია. აღზრდის მიზანს, ამოცანებსა და ხასიათს, საზოგადოების ეკონომიკურ-პოლიტიკური წყობის შესაბამისად, განსაზღვრავს სახელმწიფო. ე. ი. წინასწარ, კანონზომიერად გამიზნულია, თუ სახელმწიფოს როგორი მოქალაქის აღზრდა სურს.

6. აღზრდა, როგორც საზოგადოებრივი ხასიათის ობიექტური კატეგორია, კლასობრივ საზოგადოებაში კლასობრივი ხასიათისაა. აღზრდის, როგორც სპეციალური ინსტიტუტის წარმოშობა მონათმფლობელურ საზოგადოებას უკავშირდება, სადაც არსებობდა მკაფიოდ გამოხატული კლასები მონებისა და მონათმფლობელებისა. ეს არის პირველი იძულებაზე დამყარებული საზოგადოება. ცხადია, მონების კლასი უუფლებოა, მას მხოლოდ მუშახელად, იარაღად იყენებენ. მონათმფლობელთა კლასს გაბატონებული მდგომარეობა უჭირავს და მხოლოდ მას აქვს საშუალება თავს მოახვიოს თავისი ინტერესები მთელ საზოგადოებას, მის ხელშია ამის ყოველგვარი საშუალება, იგია საკუთრების მფლობელი, რისი მეოხებითაც ხელში უჭირავს ცხოვრების სადავეები. ბუნებრივია, გაბატონებული კლასი არ დათმობს ამ მდგომარეობას, იგი ყოველგვარ ღონეს იხმარს, გზასა და ხერხს გამონახავს, რათა შეინარჩუნოს ეს უპირატესობა. თუმცა, ამ საზოგადოებაში მონათმფლობელები უმცირესობას წარმოადგენენ, აბსოლუტურ უმრავლესობას მონები და თავისუფალი მოსახლეობა წარმოადგენს. ცხადია, ამ უმრავლესობის გამოყენება და მორჩილებაში მოყვანა იძულებით, მხოლოდ იარაღით შეუძლებელია. ამ საზოგადოების მონაპოვარია ის, რომ მან აღზრდას მიაწია აბსოლუტური პრივილეგირებული მდგომარეობა, ვინაიდან მიხვდა, რომ სწორედ აღზრდაა უმრავლესობის მორჩილებაში მოყვანის საშუალება უმცირესობის მიერ. აღზრდამ მონათმფლობელთა კლასისათვის სახელმწიფოებრივი ხასიათი მიიღო, რაც კაცობრიობის უდიდესი მონაპოვარია აღზრდასთან მიმართებით (მონებს და თავისუფალ მოსახლეობას არავითარი სახელმწიფო აღზრდა არ ეხებათ, პირიქით, მათ ამის არანაირი უფლება არ აქვთ. ავტ.).

„კარგ ადამიანებად ყალიბდებიან უპირატესად ვარჯიშით და არა ბუნებით.....აღზრდა გარდაქმნის ადამიანს და ქმნის ბუნებას“ /დემოკრიტ/

აღზრდის პრივილეგირებულ მოვლენად გამოცხადებამ გამოიწვია მისი განვითარება, საზოგადოებაში გაჩნდა სკოლა (2500წ. ჩვ. წელთაღრიცხვამდე), გაჩნდა სახელმწიფო სასკოლო სისტემა (ქრისტეშობამდე X-XI საუკუნეები.), მაგრამ აღზრდა ამ პერიოდში უაღრესად კლასობრივი იყო, რაც იმას ნიშნავდა, რომ აღზრდის სახელმწიფო სისტემა მხოლოდ გაბატონებული კლასის წარმომადგენლების აღზრდას ემსახურებოდა.

ისტორიულად აღზრდის კლასობრივი ხასიათი, იშვიათი გამონაკლისების გარდა, გაგრძელდა კაპიტალისტურ ეპოქამდე, ვიდრე არ გაუქმდა წოდებრიობა და საზოგადოებამ ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებად არ გამოაცხადა თავისუფლებისა და განათლების უფლება. ეს ის პერიოდია, როცა პედაგოგიკის მეცნიერების კლასიკოსების მიერ ერთხმად იქნა აღიარებული საყოველთაო განათლების პრინციპი, რომლის ძირითადი განაცხადია, რომ სწავლის უფლება და შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეს ყველას.

7. აღზრდა ორგანიზებული პროცესია.

რადგან კანონზომიერად იგეგმება აღზრდის მიზანი და ამოცანები, ცხადია, ასევე კანონზომიერად უნდა იგეგმებოდეს მისი განმახორციელებელი ორგანიზაციაც. ესაა მოწესრიგებული (ორგანიზაციაქმნილი) გარემო – სკოლა, ოჯახი, საზოგადოება. ამათგან წამყვანი, ცენტრალური ადგილი უჭირავს სკოლას, რადგან იგი სახელმწიფოს მიერ სპეციალურად შექმნილი სასწავლო – სააღმზრდელო დაწესებულებაა, სადაც ჭეშმარიტად მოწესრიგებული, ორგანიზებული გარემოა (ყოველ შემთხვევაში, თავისი არსით სკოლა ასეთი უნდა იყოს. ავტ.). მაშასადამე, რამდენადმე მაინც ასეთივე უნდა იყოს ოჯახიც და საზოგადოებრივი ინსტიტუტებიც, რათა ისინი აღზრდის ორგანიზაციას წარმოადგენდნენ.

ორგანიზაციაქმნილი აღზრდის გაგება უპირისპირდება „თავისუფალი აღზრდის“ თეორიას, რომელიც უარყოფს ყოველგვარ აღმზრდელობით და სასწავლო რეჟიმს, აღზრდის ორგანიზაციაში მოქცევას. „თავისუფალი აღზრდის“ პროგრესული, მაგრამ, ჩვენი აზრით, უკიდურესად მცდარი თეორია გამოჩენილი ფრანგი განმანათლებლის და კლასიკოსის ჟან-ჟაკ რუსოს „ბუნებრივი აღზრდის“ თეორიის არასწორი გაგებიდან ამოდის. რუსოს „ბუნებრივი აღზრდის“ თეორია გაიგივებულია „თავისუფალი აღზრდის“ თეორიასთან, რაც უკიდურესი შეცდომაა. აქ, ალბათ, ეყრდნობიან რუსოს ბუნებრივი აღზრდის მიზნის – თავისუფალი, აქტიური ადამიანის აღზრდისათვის საჭირო ცენტრალურ პედაგოგიურ დებულებას, რომ „ბავშვმა უნდა გააკეთოს ის, რაც მას სურს“ და ივიწყებენ ამ ცენტრალური დებულების მეორე ნაწილს, რომ „ბავშვს ყოველთვის ის უნდა სურდეს, რაც აღმზრდელს სურს, რომ მას სურდეს“. ეს კი აღზრდის ორგანიზაციას ნიშნავს და არა ბავშვის აბსოლუტურ თავისუფლებას.

8. აღზრდა რთული პროცესია. ჯერ ერთი, აღზრდა აქტიური (ურთიერთაქტიური) პროცესია, რადგან ბავშვი პასიურად კი არ ღებულობს აღმზრდელობით ზეგავლენებს, არამედ აქტიურად მონაწილეობს მასში. იგი აღზრდის არა მხოლოდ ობიექტი, არამედ სუბიექტაცაა. ბავშვი თუ აქტიური არ იქნება, იგი ვერ მიიღებს აღზრდის ზეგავლენებს. ასე რომ, აღზრდა რამდენადმე თვითაღზრდასაც გულისხმობს. მეორე, ყოველი აღსაზრდელი განსაკუთრებული ინდივიდუალობით ხასიათდება, თავისებური მონაცემები აქვს, რომელთა გათვალისწინება აუცილებელია აღზრდის პროცესში, რაც, ცხადია, უაღრესად ართულებს მას. მესამე, აღზრდის პროცესში გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ასაკობრივი თავისებურების გათვალისწინებას, რაც პედაგოგიკაში ზოგადპედაგოგიკურ პრინციპადაა წოდებული. თუმცა, ამ პრინციპის სრულად გათვალისწინება ძალზე რთულია, ვინაიდან ერთ კლასში ხშირად სხედან ერთი და იმავე ასაკის მოსწავლეები, რომელთა განვითარება განსხვავდება ერთმანეთისაგან, აღმზრდელს კი მუშაობა უხდება ერთდროულად ყველასთან. იგივე შეიძლება ითქვას სახელმძღვანელოზე, რომელიც, ცხადია, გათვლილია კონკრეტულ ასაკზე, მაგრამ ერთი და იმავე ასაკის მოსწავლეთა განვითარების დონე განსხვავებულია და ეს განსხვავება განპირობებულია ინდივიდუალური მონაცემებით. ამ ხასიათის პრობლემები მასწავლებელმა უნდა გადაწყვიტოს ინდივიდუალური მიდგომის პრინციპით, რაც საგაკვეთილო დროში, ერთდროული მუშაობის პირობებში, სერიოზულ სირთულეს ქმნის და, ფაქტობრივად, ხშირ შემთხვევაში, დაუძლეველ სააღმზრდელო ამოცანას წარმოადგენს. მეოთხე, აღზრდის პროცესში ორი კომპონენტი მონაწილეობს – აღსაზრდელი და აღმზრდელი (ცხადია, რომ აღზრდა მართვადი პროცესია და მას წარმართავს აღმზრდელი. ავტ.), აღმზრდელი მომავლით მოქმედებს, აღსაზრდელი კი აწმყოთი, დღევანდელი დღით ცხოვრობს. ეს კი არა მხოლოდ სირთულეს, არამედ წინააღმდეგობასაც ქმნის, რასაც დიდმა ქართველმა ფსიქოლოგმა და პედაგოგმა დიმიტრი უზნაძემ „აღზრდის ტრაგედია“ უწოდა. ცხადია, ეს წინააღმდეგობა აღმზრდელმა უნდა დაარეგულიროს, რაც მისგან მაღალ პროფესიულ ოსტატობასა და ცოდნას მოითხოვს. მეხუთე, აღზრდის მიზანი, მისი ცნობიერად წარმართვის დღიდან იყო და არის ჰარმონიული პიროვნების აღზრდა, რაც გულისხმობს მის ფიზიკურ და სულიერ, ანუ

ფიზიკურ, გონებრივ, ზნეობრივ, ესთეტიკურ და შრომით აღზრდას. ძნელი წარმოსადგენია ამაზე უფრო ურთულესი სხვა რაიმე პროცესი.

დაბოლოს, ცხადია, რომ აღზრდის პროცესის სირთულის დასახასიათებლად კიდევ უამრავი არგუმენტის მოტანა შეიძლება, მაგრამ ამჯერად მხოლოდ ზემოხსენებულით დაკმაყოფილდეთ, ვინაიდან ამ საკითხზე მსჯელობა დაუსრულებლად შეიძლება და შორს წაგვიყვანს.

„აღზრდა-ესაა კეთილი თვისებების შეთვისება“/პლატონი/.

აღზრდის ამგვარი დახასიათების შემდეგ შეიძლება ჩამოვყალიბოთ მისი განმარტება.

აღზრდა არის ადამიანის ჰარმონიულად ფორმირების, მისი გონებრივად, ფიზიკურად, ზნეობრივად და ესთეტიკურად ჩამოყალიბების და შრომისათვის მომზადების სოციალური, მიზანმიმართული, კანონზომიერი პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს მტკიცედ ორგანიზებულ გარემოში აღმზრდელის ხელმძღვანელობით. ეს არის აღზრდის ზოგადი განმარტება, რომელიც მეტ-ნაკლებად ეთანადება კაცობრიობის განვითარების ყველა დონეს, დაწყებული მონათმფლობელური პერიოდიდან. ამასთან, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ცნებათა განმარტებებსა და კლასიფიკაციებს არა აბსოლუტური, არამედ ფარდობითი მნიშვნელობა აქვთ. ყოველი ცნება მხოლოდ ერთი ნაბიჯია შემეცნების გზაზე. მეცნიერების განვითარებასთან ერთად, ამა თუ იმ ცნების მნიშვნელობა იხვეწება და ზუსტდება. ამდენად, ნებისმიერი განმარტება სწორია მხოლოდ მოცემულ მომენტისათვის და არასრული და შემოსაზღვრულია მომავლთან მიმართებით.

დაბოლოს, უდავოდ უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მოზარდის ფორმირებაზე, მის განვითარებასა და ქცევის წესების შეძენაზე გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ორგანიზებული აღზრდა, რომელიც ოჯახსა და სასწავლო-სააღმზრდელო დაწესებულებებში მიმდინარეობს, არამედ მთლიანად გარემო, სადაც იგი ცხოვრობს – საზოგადოება, მასმედია, თანატოლთა წრე და ა.შ. ამ გავლენებს მოზარდი სტიქიურად, ყოველგვარი მიზანდასახულობის გარეშე განიცდის და თუ გავიხსენებთ, რომ აღზრდის პროცესში მოზარდი მექანიკურად კი არ ღებულობს აღმზრდელის გავლენებს, არამედ

თავადაც აქტიურია ამ პროცესში, მაშინ ნათელი ხდება, რომ მოზარდი საზოგადოებრივი ცხოვრების აქტიური მონაწილეა, რაც, საბოლოო ჯამში, სერიოზულ კვალს ტოვებს მის პიროვნებაზე. პედაგოგიკის თეორია, სამწუხაროდ, ვერ წყვეტს საზოგადოების ცხოვრების ორგანიზაციის პრობლემებს, იგი სწავლობს აღზრდის, განათლებისა და სწავლების ორგანიზაციას ოჯახში, სასწავლო-სააღმზრდელო და კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებებში.

„როცა ვასწავლით, თვითონაც ვსწავლობთ“/ სენეკა/

მამასადამე, გარემოს, როგორც მოზარდის აღმზრდელს (თუ არ ჩავთვლით სკოლსა და ოჯახს, როგორც გარემოს. ავტ.), პედაგოგიკის მეცნიერება ვერ აკონტროლებს. ეს კი სერიოზულ საფრთხეს უქმნის სასწავლო-სააღმზრდელო პროცესს. სწორედ ამიტომ პედაგოგიკის მეცნიერების მესვეურებსა და პრაქტიკოს აღმზრდელებს, თავიანთი მოღვაწეობის პროცესში, არა აქვთ უფლება ყურადღების მიღმა დატოვონ საზოგადოებრივი ცხოვრება, მასში მიმდინარე მოვლენები. ვინაიდან ამის გარეშე ისინი ვერაფრით ვერ მოიპოვებენ წარმატებას აღზრდის ურთულეს საქმეში. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ აღზრდა ადამიანის სიცოცხლის ბოლომდე მიმდინარეობს. ადამიანის ცოდნა-ჩვევებითა და უნარით, ქცევის წესებით გამდიდრება დაუსრულებელი პროცესია, ადამიანი სიცოცხლის ბოლომდე სწავლობს (თუმცა, სწავლის ეს პროცესი, ხშირ შემთხვევაში, უკვე აღარ საჭიროებს აღმზრდელს. ის დაფუძნებულია ადამიანის მსოფლმხედველობაზე, მის სააზროვნო უნარებსა და მოთხოვნილებებზე, რომლებიც მას, თავის დროზე, აღზრდის პროცესით გამოუმუშავდა. ავტ.). თუმცა, სასკოლო სწავლა სწავლის სხვა ფორმებისაგან იმით გამოირჩევა, რომ იგი მასწავლებელს მიჰყავს მის მიერ წინასწარ დაგეგმილი მიზნის შესაბამისად.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სასკოლო განათლების მიზანს წარმოადგენს არა მხოლოდ ცოდნა-ჩვევების შეთვისება, არამედ ცოდნის ათვისების უნარის განვითარებაც. ვინაიდან მასწავლებელი აღსაზრდელს ცხოვრების ბოლომდე ვერ გაჰყვება, ინსტიტუციური/სასკოლო/ სწავლა და განათლება დასრულებადი პროცესია. სწავლა კი

ზრდასრულობის პერიოდშიც აუცილებელია, ვინაიდან პროფესიული განვითარება შეუძლებელია სწავლის გარეშე, რასაც დამოუკიდებელი სწავლის უნარი ესაჭიროება.

გარდა ამისა, სინამდვილის ყველა მხარე გარკვეულ ზეგავლენას ახდენს ადამიანზე, რაც, ცხადია, უკვალოდ არ ჩაივლის. ამასთანავე, ზრდასრულთა ამგვარი აღზრდა - ჩამოყალიბება ხდება ყველა ვითარებასა და პირობებში, ყოველგვარი მიზანდასახულობის გარეშე, ცხოვრებისეული საჭიროებებიდან გამომდინარე, სტიქიურად. ამდენად, ამგვარი აღზრდაც ექცევა მეცნიერების ინტერესის სფეროში და თუ აქამდე პედაგოგიკის მეცნიერება მხოლოდ მოზარდის აღზრდის საკითხებით შემოიფარგლებოდა, უკანასკნელ ათწლეულში სერიოზულად განიხილება ზრდასრულთა განათლების საკითხები და შეიქმნა კიდევ მეცნიერება ანდრაგოგიკა, როგორც პედაგოგიკის დარგი, რომელიც სწავლობს ზრდასრულთა განათლების საკითხებს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ადამიანზე საზოგადოების სტიქიური გავლენების პრობლემები აქაც სახეზე გვაქვს. უბრალოდ, ამ შემთხვევაში, შემფოთების საფუძველი ნაკლებია, ვინაიდან საქმე გვაქვს ზრდადასრულებულ, ჩამოყალიბებულ ადამიანთან, რომელსაც აქვს საკუთარი მსოფლმხედველობა, ცხოვრების წესი და არსებულ ვითარებაში ორიენტაციის უნარი.

ზემოთ მოტანილი მსჯელობა კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ პედაგოგიკა არის მეცნიერება ადამიანის აღზრდის შესახებ.

აღზრდა, სწავლასთან ერთად, იქცევს სათანადო ყურადღებას და, ჩანს, გონებრივი მხარის პარალელურად აუკეთესებს მოსწავლეთა ზნეობრივ მხარეს.

აქვე უნდა შევჩერდეთ სოციალიზაციის ცნებაზე, ვინაიდან ხშირია შემთხვევა, როდესაც ადამიანები აღზრდისა და სოციალიზაციის ცნებებს ერთი და იმავე მნიშვნელობით განიხილავენ, რაც, ჩვენი აზრით, სერიოზული ხასიათის შეცდომაა და ბუნდოვანს ხდის პედაგოგიკის საკვლევი საგნის საკითხს.

ადამიანი სოციალური არსებაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი თავისი ცხოვრების პირველივე დღეებიდან ჩართულია მსგავს ინდივიდებთან ურთიერთობებში. ადამიანი პირველ სოციალურ გამოცდილებას ჯერ კიდევ მეტყველების დაწყებამდე იღებს. ამ პროცესებს,

გარკვეული ნიშნით, შეიძლება სოციალიზაცია ვუწოდოთ. თუმცა, ეს პროცესი საკმაოდ შორსაა ჭეშმარიტი სოციალიზაციისაგან. მიუხედავად იმისა, რომ სოციალიზაციის ტერმინი ფართოდ გამოიყენება სხვადასხვა სფეროში, მისი არსი დღემდე არ არის ერთმნიშვნელოვნად განმარტებული და გაგებული. თავად ტერმინი – socialis – ლათინური წარმოშობისაა და საზოგადოებრივს ნიშნავს. ზოგადი გაგებით „სოციალიზაცია საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ჩართვისათვის პიროვნების მომზადების პროცესია. იგი ემყარება პიროვნების ბუნებრივი მონაცემების განვითარებასა და გათვალისწინებას. სოციალიზაციის თეორია არკვევს, თუ რა სოციალური ფაქტორები ქმნიან პიროვნების ამას თუ იმ თვისებას.“ *ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 9] სოციალიზაცია ინდივიდის მიერ სოციალური გამოცდილების გაზიარებისა და შემდგომი აქტიური რეალიზაციის პროცესი და შედეგია. ეს პროცესი უწყვეტადაა დაკავშირებული ადამიანთა შორის ურთიერთობებსა და მათს ერთობლივ საქმიანობასთან. მამასადამე, სოციალიზაცია არის ადამიანის მიერ საზოგადოებრივი ცოდნის, ნორმებისა და ღირებულებების შეთვისების პროცესი იმ ნიშნით, რომ მას შეეძლოს საზოგადოებაში ფუნქციონირება და, ამასთანავე, გრძნობდეს თავს საზოგადოების სრულფასოვან წევრად.

ინდივიდის სოციალიზაციის პროცესი შეიძლება იყოს როგორც რეგულირებული, მიზანმიმართული და კონტროლირებადი, ასევე, არარეგულირებადი, სტიქიური. თუმცა, მიუხედავად მისი ამგვარი ხასიათისა, სოციალიზაცია არ შეიძლება იყოს გაგებული, როგორც გარეგან ზემოქმედებათა მარტივი ჯამი. იგი ინდივიდზე ზემოქმედების მთლიანი, ერთიანი პროცესია, რომელიც იწვევს ამ ინდივიდის ადაპტაციას საზოგადოებასთან. სოციალიზაციის პროცესის შედეგად ინდივიდი იძენს იმ ცოდნასა და უნარებს, იმ ღირებულებათა სისტემას, რომელიც იმ კონკრეტული საზოგადოების, ეპოქის მახასიათებელია, რომელშიც ცხოვრობს იგი. აქვე ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ინდივიდი არ არის სოციალიზაციის პროცესის მხოლოდ ობიექტი, ანუ იგი პასიურად კი არ ღებულობს კონკრეტული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელ ნიშნებს, არამედ იგი ამ პროცესის სუბიექტიცაა, რომელიც ზემოქმედებითად მოქმედებს ურთიერთობათა არსებულ საზოგადოებრივ ფორმებზე და ცვლის, სრულყოფს, განავითარებს ამ ფორმებს.

ამიტომ სოციალიზაციის პროცესი მით უფრო წარმატებულია, რაც უფრო აქტიურია ინდივიდის მონაწილეობა საზოგადოებრივ ურთიერთობათა შემოქმედებით გარდაქმნაში, რომლის დროსაც იცვლება მოძველებული ნორმები, ღირებულებები და საზოგადოებრივი ღირებულებები ახალ, თანადროულ ფორმას ღებულობენ. ამ თვალსაზრისით შეიძლება ითქვას, რომ სოციალიზაციას ისტორიული ხასიათი აქვს.

ახლა შევეცადოთ გავარკვიოთ როგორია მიმართება აღზრდასა და სოციალიზაციას შორის. აღზრდა თავისი ფართო მნიშვნელობით, გულისხმობს პიროვნების ფორმირებას, ახალდაბადებული ბავშვის ზრდადასრულებულ, ცოდნითა და უნარით შეიარაღებულ ადამიანად ჩამოყალიბებას, ადამიანად, რომელიც საზოგადოების სრულფასოვანი წევრი უნდა იყოს და რომელსაც საზოგადოების და, მაშასადამე, საკუთარი ცხოვრების გაუმჯობესებისა და განვითარების უნარი შესწევს. ამასთან, აღზრდა მიზანმიმართული პროცესია, რომელიც მიმდინარეობს სააღმზრდელო ინსტიტუტებში.

“ აღმზრდელები უფრო მეტად იმსახურებენ პატივისცემას, ვიდრე მშობლები, ვინაიდან ეს უკანასკნელნი გვადლევენ ჩვენ მხოლოდ სიცოცხლეს, ხოლო პირველნი – ღირსეულ სიცოცხლეს”
/არისტოტელე/.

ამ თვალსაზრისით აღზრდა მოიცავს სოციალიზაციას, როგორც თავის ერთ კონკრეტულ ასპექტს. სწორედ აღზრდის პროცესი, თავისი მიზანდასახულობითა და რეგულირებით, ქმნის სოციალიზაციის პროცესს, ხელს უწყობს და გეგმავს მას, რთავს აღზრდის პროცესის მიზანდასახულ აქტივობებში.

თუმცა, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ოფიციალურ სააღმზრდელო ინსტიტუტებში (სკოლა, ოჯახი, ახალგაზრდული ორგანიზაციები და ა.შ. ავტ.), მიუხედავად მათი ორგანიზებულობისა, აღზრდა და, მაშასადამე, სოციალიზაციაც ყველა შემთხვევაში ვერ ატარებს მიზანმიმართულ და რეგულირებულ ხასიათს. ამ ინსტიტუტებში მიმდინარე პროცესების დიდი ნაწილი, ცხადია, რეგულირებულია აღმზრდელების მიერ, მაგრამ მაინც რჩება ურთიერთობათა ფორმები, მაგ., მოსწავლეებს შორის, მოსწავლეებსა და მასწავლებლებს შორის, მოსწავლეთა დაჯგუფებებს შორის და სხვა, რომელთა

კონტროლირება ყოველთვის შესაძლებელი ვერ იქნება. ამდენად, სოციალური გამოცდილება შეიძლება იყოს როგორც პოზიტიური, ანუ აღზრდის მიზნებთან თანმთხვეული, ასევე ნეგატიური, ანუ აღზრდის მიზნების საწინააღმდეგო, სტიქიური.

მიუხედავად ამ გარემოებისა, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ აღზრდის პროცესი გეგმავს და წარმართავს ადამიანის სოციალიზაციას, ამ უკანასკნელს კი ინდივიდისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. ამიტომ, სკოლის, ოჯახის, ყველა სოციალური ინსტიტუციის და მთელი საზოგადოების ძალისხმევა და გულისყური მიმართული უნდა იყოს მომავალი თაობის აღზრდის პროცესისაკენ.

„მხოლოდ ის, ვისაც ძველთან შეხებისას ხელეწიფება ახლის აღმოჩენა, ღირსია იწოდებოდეს ნამდვილ აღმზრდელად“/კონფუცი/.

ჩვენ უკვე ვიცით, რომ პედაგოგიკის, როგორც მეცნიერების ხასიათს, ამოცანებს, შინაარსსა და ზოგად თავისებურებებს განსაზღვრავს მისი საკვლევი საგნის – აღზრდის კანონზომიერებები და ხასიათი. შეუძლებელია პედაგოგიკა არ იყოს იმავე კანონზომიერების მქონე მეცნიერება, რა კანონზომიერების მქონეცაა მისი საგანი. ამდენად, ზემოთ მოცემული აღზრდის დამახასიათებელი ზოგადი ხასიათის თავისებურებანი შეიძლება პირდაპირ გავავრცელოთ პედაგოგიკაზე.

თუკი აღზრდა საზოგადოებრივი, სოციალური ხასიათის მოვლენაა, მაშინ პედაგოგიკა, როგორც მეცნიერება, მიეკუთვნება საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ციკლს. იგი საზოგადოებრივ მოვლენას სწავლობს. აღზრდა ადამიანის მოღვაწეობის სულიერ სფეროს მიეკუთვნება. პედაგოგიკაც, როგორც მეცნიერება, თეორია, საზოგადოების ცნობიერების გარკვეული ფორმაა, ისევე როგორც ყველა სხვა მეცნიერება.

აღზრდა ისტორიულობით ხასიათდება. იცვლება აღზრდის მიზანი და ამოცანები, შინაარსი და ფორმები. ამის შესაბამისად, ბუნებრივია, იცვლება და ვითარდება პედაგოგიკაც. მას გააჩნია თავისი ისტორია. პედაგოგიკის, როგორც მეცნიერების ჩამოყალიბება ხანგრძლივი ისტორიის შედეგია. მრავალი საუკუნის განმავლობაში პედაგოგიური აზრი ფილოსოფიის ჩარჩოებში ვითარდებოდა. პედაგოგიკა არ იყო

გამოყოფილი, როგორც აზროვნების ცალკე დარგი. მისი ცალკე მეცნიერებად გამოყოფა გვიანდელ საუკუნეებს, კერძოდ კაპიტალისტურ ეპოქას მიეკუთვნება.

თავდაპირველად, დამწერლობის შექმნამდე, პედაგოგიური აზრი ვითარდებოდა სხვადასხვა ხალხის გამონათქვამებსა და მსჯელობებში, ე.წ. „პედაგოგიურ მცნებებში“. ხალხური პედაგოგიკის ეს საწყისები გადმოცემულია სხვადასხვა ეთნოსის ზღაპრებში, თქმულებებში, აფორიზმებში, ანდაზებში, გამოცანებში, საბავშვო ლექსებსა და სიმღერებში და, რაღა თქმა უნდა, იავნანებში. შემდგომში, დამწერლობის შექმნასთან ერთად, ამ გამონათქვამებმა მიიღო რჩევების, რეკომენდაციებისა და წესების ხასიათი. მაგალითისათვის შეიძლება გავიხსენოთ ანდაზები და გამონათქვამები, რომლებიც ქართული ფოლკლორის პირმოა: „სწავლა მადლის დედაა, ბედის გასაღებია“; „სწავლა ცოდნის თესლია და ცოდნა ბედნიერებისაო“; „სწავლისაგან გამდიდრება სიმდიდრეზე უმდიდრეაო“; „განათლება ბნელეთის მოციქულთა მმუსვრელიაო“ და სხვა. პირველი სერიოზული პედაგოგიკური შეხედულებანი გამოთქმული იყო მონათმფლობელურ საზოგადოებაში, კერძოდ, ძველ აღმოსავლეთში, მაგრამ პედაგოგიური აზრის განვითარებამ საკმაოდ მაღალ საფეხურს ძველ ბერძნულ ფილოსოფიაში მიაღწია. პედაგოგიკური თეორიის პირველი ნიმუშები ამ ფილოსოფიის ბრწყინვალე წარმომადგენლების – სოკრატეს, პლატონის, არისტოტელეს, დემოკრიტეს და სხვა მოაზროვნეთა შრომებშია მოცემული

“სწავლა და დროდადრო ნასწავლის გამეორება”/კონფუცი/.

პედაგოგიური თეორიის შემუშავებაში ცალკე უნდა აღინიშნოს პირველი საუკუნის რომაელი მოაზროვნის მარკ ფაბიუს კვინტილიანეს დამსახურება, რომელმაც თავის ცნობილ ტრაქტატში „ორატორის აღზრდა“, ფაქტობრივად, პედაგოგიკის ძირითადი პრინციპები ჩამოაყალიბა. ზოგადად, მონათმფლობელური საზოგადოების ფილოსოფიაში მოცემულია პედაგოგიური თეორიის ჩამოყალიბების პირველი სერიოზული ცდა. ახალი წელთაღრიცხვის პირველი საუკუნეებიდან საქართველო, განათლებისა და პედაგოგიური იდეების მხრივ, მოწინავე პოზიციებზეა მსოფლიოში. ამას ადასტურებს ისეთი სასწავლო-საგანმანათლებლო კერების არსებობა, როგორიცაა: კოლხეთის უმაღლესი რიტორიკული

სკოლა-აკადემია III-IV საუკუნეებში, განათლების ცენტრები ათონსა და პალესტინაში, პეტრიწონის სემინარია ბულგარეთში, გელათის აკადემია, იყალთოს აკადემია, ქართველი ჰუმანისტი მოაზროვნეების - პეტრე იბერის, პეტრიწის, შავთელის, ხანძთელის, მთაწმინდელების, იყალთოელისა და სხვათა მოღვაწეობა და შრომები.

„მოინდომა აშენება მონასტრისა და დაამტკიცა, რომელიცა გამოირჩია მადლმან საღმრთო მან, ადგილსა ყოვლად შვენიერსა და ყოვლითურთ უნიკალურსა, რომელსა შინა ვითარცა მეორე ცა გარდაართხა ტაძარი ყოვლადწმინდისა და უფროსათ კურთხეულისა ღვთისმშობელისა... მუნვე შემოკრიბა კაცნი პატიოსანნი ცხოვრებითა და შემკულნი ყოველთა სათნოებითა არა თვისთა სამეფოთა ოდენ შინა პოვნილნი, არამედ ქვეყანასა კიდეთა, სადათცა ესმა ვიეთმე სიკეთე და სისრულე, სულიერითა და სისრულითა სათნოებითა აღსავსობა, იძია და კვალად გამოიძია, მოიყვანა და დაამკვიდრნა მას შინა... მამული ლიპარიტეთი, უმკვდროთ დარჩომილი...“

პედაგოგიური თეორიის ჩამოყალიბებაში რევოლუციური მნიშვნელობა ჰქონდა რენესანსის და შემდგომ კაპიტალისტური ეპოქის დადგომას, რომელმაც მთლიანად უარყო ფეოდალური საზოგადოების იდეალები. მეცნიერების, ხელოვნებისა და კულტურის განვითარებამ დღის წესრიგში ახალი ადამიანის მომზადება დააყენა, რამაც თავისი დასაბუთება აღორძინების (ჰუმანიზმის) ეპოქის პედაგოგიკაში მიიღო. ჰუმანიზმის პედაგოგიკა ფეოდალიზმის კლერიკალური, დოგმატურ-სქოლასტიკური პედაგოგიკის წინააღმდეგაა მიმართული. აღსანიშნავია ჰუმანისტების – ვიტორინო დე ფელტრეს, რაბლეს, მონტენის, როტერდამელის, მორის, კამპანელასა და სხვათა პედაგოგიური იდეები, რომელთაც საფუძველი მოუმზადეს პედაგოგიკური მეცნიერების ჩამოყალიბებას.

ქართული ჰუმანიზმი შოთა რუსთაველის ვეფხისტყაოსნის (XII ს.) სახით გაცილებით წინ უსწრებს ევროპულს.

“მოახსენა: ეგე სწავლა ჩემთვის ყოვლად სოფლად ღირდეს,

გონიერსა მწვრთნელი უყვარს, უგუნურსა გულსა გმირდეს“ /რუსთაველი/

შემდგომში საქართველოში პროგრესული ჰუმანისტური იდეები განვითარებულია ს.ს. ორბელიანისა და დ.გურამიშვილის დიდაქტიკაში....

„თუ კაცსა ცოდნა არა აქვს გასტანჯავს წუთისოფელი“ /დავით გურამიშვილი/.

მაგრამ პედაგოგიკის, როგორც მეცნიერების ჩამოყალიბება უშუალოდ უკავშირდება გამოჩენილი ჩეხი მოაზროვნის იან ამოს კომენსკის სახელს. პედაგოგიკის, როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერების ისტორია კომენსკისაგან იწყება.

„ბავშვს უცხო ენაზე დააწყებინო სწავლა, იგივეა სანამ ფეხზე გაივლის ცხენზე შესვა და მისი ჭენება ასწავლო“. /იან ამოს კომენსკი/

კომენსკის შემდეგ, კაპიტალიზმის პირობებში, პედაგოგიკა ვითარდება გამოჩენილი მოაზროვნეების ჯ. ლოკის, ჟ.ჟ. რუსოს, ი. პესტალოცის, ა. დისტერვეგის, ი. ჰერბარტის, კ. უშინსკის და სხვათა სახით.

„ ბავშვმა უნდა აკეთოს ის, რაც მას სურს, ბავშვს ყოველთვის ის უნდა სურდეს, რაც აღმზრდელს სურს, რომ მას სურდეს“/ჟან ჟაკ რუსო/.

კაპიტალიზმის განვითარების შემდგომ სტადიებში, XX საუკუნის პირველი ნახევრიდან, ტრადიციული პედაგოგიკის პარალელურად, აღმოცენდა და დღის წესრიგში დადგა ისეთი პედაგოგიური მიმდინარეობანი, როგორიცაა: პრაგმატისტული პედაგოგიკა (დიუი), ექსპერიმენტული პედაგოგიკა (ჰოლი, ნეიმანი), მოქმედების პედაგოგიკა (ლაი), შრომის სკოლის პედაგოგიკა (კირშენშტეინერი), ფსიქოანალიზის თეორია (ფროიდი), თავისუფალი აღზრდის პედაგოგიკა და სხვა.

საქართველო XIX საუკუნის დასაწყისიდან (1801წ.) რუსეთის სახელმწიფოს ქვეშევრდომობის ქვეშ მოექცა, რამაც საგრძნობლად შეაფერხა ქართული მეცნიერული და კულტურული აზროვნების განვითარება. ქართველმა ხალხმა რუსული ცარიზმის წინააღმდეგ უშედეგო ბრძოლას შეაღია თავისი ენერგია. სერიოზული პრობლემები დაუდგა არა მხოლოდ ქართულ პედაგოგიურ აზროვნებას, არამედ ქართულ სკოლასაც, აღარაფერს ვიტყვით ქართულ სასკოლო სახელმძღვანელოებზე. მაგრამ, XIX საუკუნის

სამოციანი წლებიდან, ილია ჭავჭავაძისა და იაკობ გოგებაშვილის მეთაურობით იწყება ქართული პედაგოგიკური აზრისა და ქართული სკოლის აღორძინება. განუზომლად დიდია ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ღვაწლი ამ საქმეში. ქართული პედაგოგიკის განვითარებაში ილია ჭავჭავაძესა და იაკობ გოგებაშვილთან ერთად უდიდესი წვლილი მიუძღვით აკაკი წერეთელს, დიმიტრი ყიფიანს, იოსებ მამაცაშვილს, ლუარსაბ ზოცვამეს, ნიკო ცხვედაძეს, სერგი მესხს და სხვებს.

„გაზრდა შვილისა ისეთი მოვალეობაა, რომ სხვა ყველაფერი ამას უნდა შევწიროთ“./ ილია ჭავჭავაძე/

XX საუკუნის ოცდაათიანი წლებიდან მსოფლიოში პედაგოგიური აზრი ორად გაიყო, საბჭოთა პედაგოგიკა და დანარჩენი მსოფლიოს პედაგოგიკა. საქართველო, ცხადია, საბჭოთა სივრცეში მოექცა. საბჭოთა პედაგოგიკის განვითარება დაკავშირებულია ისეთი მეცნიერების სახელებთან, როგორებიც არიან მაკარენკო, დანილოვი, ესიპოვი, გრუზდევი, ბაბანსკი, სკატკინი და სხვები. ამ პერიოდის ქართველი მეცნიერებიდან აღსანიშნავია გ. თავზაშვილი, გ. კინაძე, დ. ყიფშიძე, დ. ნიკოლაიშვილი, ს. სიგუა, პ. ჯანელიძე, შ. სიხარულიძე, კ. ჭკუასელი, უ. ობოლაძე, დ. ლორთქიფანიძე, გ. სიხარულიძე, ი. ჭკუასელი და სხვები.

პედაგოგიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპი აერთიანებს ინტეგრაციისა და დიფერენციაციის პროცესებს. ინტეგრაცია ხდება ისეთ მეცნიერებებთან, როგორიცაა ფილოსოფია, ფსიქოლოგია, სოციოლოგია, ფიზიოლოგია, პოლიტოლოგია, ეკონომიკა, მათემატიკა და სხვა.

დროთა განმავლობაში აღზრდისა და სწავლა-განათლების თეორიისა და პრაქტიკის ფართოდ განვითარების შედეგად მოხდა პედაგოგიკის ახალი მიმართულებებისა და დარგების ფორმირება, რამაც გამოიწვია დიფერენციაციის პროცესი. აღმოცენდა პედაგოგიკურ მეცნიერებათა მთელი ციკლი, რომელიც ერთიანდება ერთ საერთო ჯგუფში და ქმნის პედაგოგიკურ მეცნიერებათა სისტემას. ეს მეცნიერებებია: ზოგადი პედაგოგიკა, სკოლამდელი პედაგოგიკა, სასკოლო პედაგოგიკა, უმაღლესი სკოლის პედაგოგიკა,

პედაგოგიკის ისტორია, სასკოლო ჰიგიენა, სპეციალური პედაგოგიკა, სოციალური პედაგოგიკა, შედარებითი პედაგოგიკა, კორექციული პედაგოგიკა, ასაკობრივი პედაგოგიკა, კერძო საგნების სწავლების მეთოდები, განათლების ფილოსოფია, განათლების სოციოლოგია და სხვა. საზოგადოების განვითარების კვალობაზე, ეს დიფერენცია – ინტეგრაციის პროცესი გრძელდება და საზოგადოების საჭიროებებს პასუხობს, შესაბამისად, პედაგოგიკის მეცნიერებაც იცვლება და ვითარდება.

ასეთია მოკლედ პედაგოგიკის მეცნიერების განვითარების გზა და პერსპექტივები.

პედაგოგიკის მეთოდოლოგიური საფუძვლები. მეთოდოლოგია ბერძნული სიტყვაა და, ზოგადად, ნიშნავს მოძღვრებას მეცნიერული კვლევის მეთოდების შესახებ, ან უფრო კონკრეტულად, ამა თუ იმ მეცნიერებაში გამოყენებულ კვლევის მეთოდთა ერთობლიობას. ფართო გაგებით კი, მეთოდოლოგია მოძღვრებაა მოღვაწეობის სტრუქტურის, ლოგიკური ორგანიზაციის, მეთოდებისა და ხერხების შესახებ. ამ გაგებით მეთოდოლოგია ყოველგვარი მოღვაწეობის აუცილებელი საფუძველია. ესაა მოძღვრება, რომელიც ქმნის მსოფლმხედველობრივ კონცეფციას ყოველგვარი მოღვაწეობისათვის, მეცნიერებისათვის. ე.ი. მეთოდოლოგია წარმოადგენს შეხედულებათა მთლიან სისტემას სინამდვილისა და მისი განვითარების შესახებ.

მეთოდოლოგიური საწყისების ისტორია ძალიან ძველია. იგი ჰქონდათ, მაგალითად, ძველ ეგვიპტელებს გეომეტრიის სახით. ისინი თვლიდნენ, რომ გეომეტრია არის ყველაფრის ახსნის საშუალება. მეთოდოლოგიური საკითხები განსაკუთრებით ძლიერად ძველ საბერძნეთში დამუშავდა. კერძოდ, არისტოტელესთან. არისტოტელე თავის მიერ შექმნილ ლოგიკურ სისტემას აღიარებდა ჭეშმარიტი მეცნიერების უნივერსალურ იარაღად, როგორც თვითონ იტყოდა “ორგანონად”. მისი აზრით, ეს ლოგიკური სისტემა არის ყველაფრის ახსნის საშუალება.

მეთოდოლოგიის, როგორც დამოუკიდებელ მოძღვრებად გამოყოფა დაკავშირებულია ფრენსის ბეკონის სახელთან. მან წამოაყენა იდეა მეცნიერებათათვის მეთოდთა სისტემის

შემუშავების შესახებ და კიდევაც წამოიწყო ასეთი სისტემა – მეცნიერებისადმი ინდუქციური და ემპირიული მიდგომა.

შემდგომი საფეხური მეთოდოლოგიის განვითარებაში არის ფრანგი რენე დეკარტე, მაგრამ იმანუილ კანტამდე მეთოდოლოგიის პრობლემები მაინც შემეცნების თეორიის საკითხებში იყო ჩართული. კანტმა კი პირველმა დააფუძნა მეთოდოლოგიური ცოდნის განსაკუთრებული სტატუსი, როცა განასხვავა ერთმანეთისაგან ცოდნის ობიექტური შინაარსი და ფორმა. ეს ხაზი გრძელდება შემდეგ კლასიკურ გერმანულ ფილოსოფიაში და უმაღლეს საფეხურს ჰეგელის ფილოსოფიურ სისტემაში აღწევს.

ჰეგელის ფილოსოფიურ სისტემაში მეთოდოლოგია წარმოდგენილია როგორც აბსოლუტური იდეის (სულის) რაციონალური მოღვაწეობა და შემდეგ მისგან ნაწარმოები ადამიანის შემეცნებითი მოღვაწეობა. ე.ი. ცხადია დასკვნა, რომ შემეცნებითი მოღვაწეობა არის ყველაფრის ახსნის საშუალება. მაგრამ, რაც მთავარია, ჰეგელის, და საერთოდ კლასიკური გერმანული ფილოსოფიის, უდიდესი დამსახურება ისაა, რომ მან დიალექტიკა გამოაცხადა შემეცნებით და, საერთოდ, სულიერი მოღვაწეობის საყოველთაო მეთოდად. ე.ი. უბრალოდ რომ ვთქვათ, დიალექტიკა აღიარა მოვლენათა კვლევის უნივერსალურ საშუალებად. (დიალექტიკა – მოძღვრება ბუნების, საზოგადოების და აზროვნების განვითარების უზოგადესი კანონების შესახებ).

მაშასადამე, უბრალოდ რომ ვთქვათ, მეთოდოლოგიურ საფუძვლებში იგულისხმება სინამდვილისადმი მიდგომის (მისი ამა თუ იმ მოვლენის შესწავლისათვის ავტ.) ზოგადი გზებისა და საშუალებების ერთიანობა, რომელთა გარეშე შეუძლებელია მოვლენის ან მისი კონკრეტული მხარის მეცნიერული კვლევა. ბუნებრივია, რომ ყოველი მეცნიერება თავისი საგნის შესწავლისათვის გარკვეულ მეთოდოლოგიურ საფუძვლებს, ხედვებს ეყრდნობა და ამის საფუძველზე არჩევს თავისი საგნის კვლევისათვის საჭირო კონკრეტულ გზებს, ხერხებსა და საშუალებებს. მაშასადამე, არსებითი მნიშვნელობა აქვს მეცნიერების განვითარებისათვის სწორი მეთოდოლოგიური საფუძვლის შერჩევას, ვინაიდან არამეცნიერული მეთოდოლოგიური საფუძვლის შემთხვევაში არასწორი იქნება ის გზები და საშუალებები, რომლითაც ხდება ამა თუ იმ მოვლენის კვლევა და, შესაბამისად,

არასწორი იქნება ის დასკვნებიც, რომლებიც ამ კვლევით მიიღება. ე.ი. შეუძლებელია მცდარი იყოს მეთოდოლოგიური საფუძველი და სწორი იყოს მეცნიერების მიერ მიღებული დასკვნა. სწორედ ამიტომაცაა რთული მეცნიერების განვითარება. მეცნიერები სხვადასხვა მეთოდოლოგიით აწარმოებენ ამა თუ იმ მოვლენის კვლევას და ეს ასეც უნდა იყოს, მაგრამ მათგან, ზოგი მეთოდოლოგიური საფუძველი სწორადაა შერჩეული, ზოგი არასწორად და შედეგიც არასწორია. სამწუხაროდ, სოციალურ მეცნიერებებში კვლევის არასწორი შედეგები საკმაოდ გვიან იჩენს ხოლმე თავს, მას შემდეგ, როცა საზოგადოება გამოცდის ამა თუ იმ კვლევის მონაპოვარს. განსაკუთრებით საზიანოა საზოგადოებისათვის პედაგოგიკის მეცნიერების არასწორი კვლევის შედეგები, ვინაიდან პედაგოგიკის მეცნიერებას საქმე აქვს მოზარდი თაობის ფორმირებასთან და აქ დაშვებული შეცდომები ხშირად გამოუსწორებელ დაღს ასვამს მოზარდის პიროვნებას. ამიტომ პედაგოგიკის მეცნიერების მკვლევარი ძალზე ფრთხილად უნდა მოეკიდოს მეთოდოლოგიის არჩევასა და დასკვნების გამოტანას, ვიდრე რაიმე თეორიულ მოსაზრებას წამოაყენებს, მრავალგზის უნდა გადაამოწმოს იგი. მეცნიერ-მკვლევარს უნდა ახსოვდეს ისიც, რომ სწორი მეთოდოლოგიური საფუძველი არასაკმარისი პირობაა სწორი დასკვნების მისაღებად. საჭიროა მისი სწორად მომარჯვება, მეცნიერული ჩვევებისა და კულტურის ფლობა, რათა კვლევის შედეგი ჭეშმარიტად მეცნიერული იყოს. ყოველ შემთხვევაში, ცხადია, რომ სწორი მეთოდოლოგიური საფუძველი სწორი მეცნიერული დასკვნების მიღების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს.

თუ მეთოდოლოგია, ზოგადად, ქმნის მსოფლმხედველობრივ კონცეფციას ყოველგვარი მოღვაწეობისათვის, მეცნიერებისათვის და იგი წარმოადგენს შეხედულებათა მთლიან სისტემას სინამდვილისა და მისი განვითარების შესახებ, მაშინ, ცხადია, რომ პედაგოგიკისა და, საერთოდ, ყველა მეცნიერების მეთოდოლოგიური საფუძველი ფილოსოფია უნდა იყოს. ფილოსოფიაა სწორედ ის მეცნიერება, რომელშიც ჭეშმარიტების შეცნობისა და სამყაროს განვითარების ახსნის უამრავი ხედვა და მიმდინარეობა არსებობს. კონკრეტულ მეცნიერებათა მიერ საკითხების გადაწყვეტა, ჭეშმარიტების დადგენა, ამა თუ იმ მოვლენათა ახსნა, დიდად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ რომელ ფილოსოფიურ

თვალსაზრისს იზიარებს ესა თუ ის მეცნიერი და როგორ იყენებს ამ თეორიას თავისი მეცნიერების კვლევის პროცესში.

მაინც, კონკრეტულად როგორ და რაში იყენებს პედაგოგიკა ფილოსოფიას? მოვიტანთ რამდენიმე მაგალითს.

ფილოსოფია აღიარებს სინამდვილის მოვლენათა და საგანთა შორის საყოველთაო კავშირს. ამ კანონზე დაყრდნობით პედაგოგიკა აღზრდას არა როგორც დამოუკიდებელ, იზოლირებულ მოვლენას, არამედ სხვა საზოგადოებრივ მოვლენასთან, მაგ., გარემოსთან კავშირში განიხილავს. ე.ი. მკვლევარისათვის უკვე წინასწარაა ცნობილი, რომ აღზრდა, როგორც ობიექტურად არსებული საზოგადოებრივი მოვლენა, აუცილებლად კავშირში იქნება სხვა მოვლენებთან და ამიტომ მისი კანონზომიერების სწორად გამოკვლევა შეუძლებელია სხვა მოვლენებთან კავშირის გარეშე. როცა ეს კავშირი ცნობილია პრაქტიკოსი აღმზრდელისთვის, ცდილობს რა იგი აღმზრდელობითი ღონისძიებების გატარებას, მან აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს ის სხვა მოვლენები და ფაქტორები, რომლებთანაც კონკრეტულად შეხება აქვს მოზარდს.

დიალექტიკის ერთ-ერთი კანონი აღიარებს თანდათანობითი რაოდენობრივი ცვლილებების თვისებრივ ცვლილებებში გადასვლას. თვისებრივი ცვლილება, მართალია, ნახტომია, რევოლუციაა, მაგრამ იგი ხდება არა ერთბაშად, არამედ თანდათანობითი რაოდენობრივი ცვლილებების შედეგად. ეყრდნობა რა ამ უზოგადეს კანონს, პედაგოგიკა ეძებს პედაგოგიურ ღონისძიებათა ისეთ მთლიანობას, რომელიც თანდათანობითი ზემოქმედების გზით მოახდენს ბავშვში, მისი აღზრდის ამოცანების შესაბამისად, რომელიმე თვისების ჩამოყალიბებას ან გარდაქმნას. ე.ი. აღმზრდელმა, მასწავლებელმა უკვე იმთავითვე იცის, რომ ბავშვში ამა თუ იმ ახალი ქცევის ან აზროვნებითი თვისების ჩამოყალიბება (მაგ. წერა-კითხვა, ნაწარმოების განხილვა-ანალიზი) შეიძლება არა ერთბაშად, არამედ მასში თანდათანობითი ცვლილებების შეტანით და ეძებს ღონისძიებათა მთელ ჯაჭვს, რომელიც უზრუნველყოფს ამ გზით თვისებრივი ცვლილების მოხდენას. ბავშვის ადამიანად ჩამოყალიბება სწორედ ასეთ გარდაქმნათა შედეგია.

ასევე, ბავშვში უმიზნოდ ჩამოყალიბებული მიუღებელი ქცევის ნორმის ან თვისების აღმოფხვრა შეიძლება არა ერთი ხელის მოსმით, წინადადებით ან გაფრთხილებით, არამედ გარკვეული დროის განმავლობაში თანდათანობითი ღონისძიებების გატარების გზით. აღმზრდელმა ან მკვლევარმა წინასწარ იცის რა ეს კანონი, მას ზრუნვა უხდება მხოლოდ ამ ღონისძიებების შერჩევისათვის.

ფილოსოფიის ეს ორი კანონი, ცხადია, გამოიყენება არა მხოლოდ აქ მოყვანილი ორი მაგალითის მიმართ, არამედ ყველა ვითარებაში. ასეულობით მაგალითის მოტანა შეიძლება დიალექტიკის სხვა კანონების გამოყენების შესახებაც.

პედაგოგიკის კვლევის მეთოდები. როგორც აღვნიშნეთ, ყოველ მეცნიერებას კვლევის ზოგადი მეთოდოლოგია აქვს. კვლევის ობიექტისა და მეთოდოლოგიის შესაბამისად, ესა თუ ის მეცნიერება თავის სფეროში შემავალ მოვლენათა კანონზომიერებებს, მათს ამსახველ პროცესებს იკვლევს სპეციალური კონკრეტული გზებითა და საშუალებებით, მეთოდებით. ამ შემთხვევაში მეთოდი მოვლენათა კვლევის, მეცნიერული შემეცნების გზაა, საშუალებათა და ხერხების სისტემაა. პედაგოგიკის მეცნიერებაშიც, ზოგად მეთოდოლოგიაზე დაყრდნობით, შერჩეულია კვლევის კონკრეტული მეთოდები. ეს მეთოდებია: დაკვირვება, ექსპერიმენტი – უპირატესად ბუნებრივი, ანუ პედაგოგიური ექსპერიმენტი, სასკოლო დოკუმენტაციის შესწავლა და საუბარი.

დაკვირვება ნიშნავს შესასწავლ მოვლენაზე (საგანზე) ბუნებრივი, შეუიარაღებელი თვალით დაკვირვებას (ამ სიტყვის ჩვეულებრივი გაგებით) და მის შესახებ ფაქტების შეგროვებას იმ ზომით, რომ შესაძლებელი იყოს განზოგადება, დასკვნის გამოტანა და კანონზომიერების დადგენა. დაკვირვება, სხვა მეთოდებთან შედარებით, ფართოდ გამოიყენება პედაგოგიკაში. იგი პედაგოგიური კვლევის უმთავრესი და უპირატესი მეთოდია, რადგან შესაძლებლობას აძლევს მკვლევარს საკვლევი ობიექტი შეისწავლოს ბუნებრივ მდგომარეობაში, რითაც მისგან მიღებული შედეგი მეტ-ნაკლებად რეალური და სწორია. გარდა ამისა, დაკვირვება შეიძლება ჩატარდეს კლასში გაკვეთილის მსვლელობისას, კლასგარეთ სკოლაში, სკოლისგარეთ სასწავლო-სააღმზრდელო დაწესებულებაში, ოჯახსა და საზოგადოებრივ წრეებში, სადაც კი უხდება ყოფნა ბავშვს.

ამასთანავე, სპეციალისტ მკვლევრის გარდა, დაკვირვება შეუძლია ჩაატაროს მასწავლებელმა ან სკოლის სხვა რომელიმე თანამშრომელმა, მშობელმა და ბავშვის მეგობარმაც კი, ცხადია, კვლევის მიზნის თავისებურებების გათვალისწინებით.

დაკვირვების ორი სახე არსებობს – თვითდაკვირვება და სხვათა დაკვირვება, რომელთა არსი ნათელია და განმარტებას არ საჭიროებს. პედაგოგიკაში, უმთავრესად, სხვათა დაკვირვება გამოიყენება. დაკვირვების წარმოება აუცილებლად მოითხოვს წინასწარი გეგმის შედგენას. დაკვირვების გეგმაში, ჩვეულებრივი გეგმისაგან განსხვავებით, არ შეიძლება განისაზღვროს კვლევის დასრულების ზუსტი ვადა, მით უმეტეს, როცა საკვლევი ობიექტი ბავშვის სულიერი ცხოვრების რომელიმე მხარეს წარმოადგენს, რადგან მკვლევარისათვის უცნობია, როდის აღმოცენდება დასაკვირვებელი მოვლენა და თან არა ერთხელ, არამედ რამდენჯერმე. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ დაკვირვების დროს არ ხდება მოვლენის ხელოვნურად გამოწვევა და მკვლევარი იძულებულია ელოდოს მის ბუნებრივად აღმოცენებას. ეს დაკვირვების გარკვეული ნაკლია. ნაკლია აგრეთვე ისიც, რომ დაკვირვება მოვლენას გარეგნული გამოხატვით შეისწავლის, რაც ხშირად ამ მოვლენის არსს ვერ სწვდება. ამის გამო, დაკვირვების გარდა, პედაგოგიკაში სხვა მეთოდებიც გამოიყენება. საერთოდ, უნდა გვახსოვდეს, რომ პედაგოგიკა კატეგორიულად უარყოფს ამა თუ იმ მეთოდთა უნივესალიზაციის ყოველგვარ ცდას და, საპირისპიროდ ამისა, მეთოდთა ნაირსახეობის პრინციპს იცავს.

დაკვირვებაში თავსდება სასკოლო დოკუმენტაციის შესწავლისა და საუბრის მეთოდები. სასკოლო დოკუმენტაციის შესწავლის მეთოდს, ვფიქრობთ, მისი სათაურიდან გამომდინარე, განმარტება არ ესაჭიროება. აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ შესწავლის თვალსაზრისით იგი ძალზე მარტივია, ვინაიდან ზუსტად შეგვიძლია დავგეგმოთ კვლევის პერიოდი და, ამასთან, ეს კვლევა არ გულისხმობს ადამიანებთან ურთიერთობას, რაც გამორიცხავს სუბიექტურობას კვლევის პროცესში. თუმცა, სანდოობის თვალსაზრისით, ამ კვლევის შედეგები ნაკლებად სანდოა, ვინაიდან მკვლევარს არ აქვს ინფორმაცია სასწავლო დოკუმენტაციის შემდგენელი ადამიანების, მათი ობიექტურობისა და კეთილსინდისიერების შესახებ. ერთადერთი დოკუმენტი, რომელსაც მეტ-ნაკლებად

შეიძლება დავეყრდნოთ კვლევის პროცესში, მოსწავლის საშინაო დავალების რვეულია, რომელშიც ნათლად ჩანს სასწავლო პროცესის დადებითი მხარეები და ნაკლოვანებები.

რაც შეეხება საუბრის მეთოდს, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ის ერთადერთი მეთოდია, რომლის საშუალებითაც მკვლევარი შედარებით ზუსტად სწვდება მოვლენის არსს და მის გამომწვევ მიზეზებს. მაგრამ ამ მეთოდს მასწავლებლები და მკვლევრები შედარებით იშვიათად მიმართავენ, ვინაიდან იგი მოითხოვს მასწავლებელსა და მოსწავლეს შორის ნდობის ფაქტორს, რაც არ არის იოლად მოსაპოვებელი.

ექსპერიმენტი ხელოვნურ პირობებში მიმდინარეობს და ნიშნავს ცდის დაყენებას სასწავლო პროცესში. ეს მეთოდი მე-19 საუკუნის დასასრულსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში დაინერგა პედაგოგიკაში. მისი ჩატარებისათვის აუცილებელია ექსპერიმენტატორი, ცდის მსვლელობისათვის საჭირო აღჭურვილობა და, რაც მთავარია, ცდის პირი. ექსპერიმენტის უპირატესობა ისაა, რომ მისი საშუალებით მკვლევარს შეუძლია მოვლენის ხელოვნურად გამოწვევა, მაგრამ სწორედ ეს ხელოვნურობა წარმოადგენს პედაგოგიკაში ექსპერიმენტის ნაკლსაც. მოვლენის კვლევა ხდება არაბუნებრივ ვითარებაში, ის მოწყვეტილია სხვა, მასთან კავშირში მყოფ მოვლენებს. ამავე დროს, ცდის პირი, იცის რა, რომ მასზე ახდენენ ექსპერიმენტს, ვეღარ არის ბუნებრივ პირობებში და ცდილობს აჩვენოს კარგი შედეგი. შედეგად ექსპერიმენტი მოვლენას ვერ სწვდება ბუნებრივ მდგომარეობაში, რის გამოც შეიცავს ცდომილებებს და ნაკლებად სანდოა. ამიტომ, პედაგოგიკაში ხშირად გამოიყენება ფსიქოლოგ ა.ფ. ლაზურსკის მიერ შემოტანილი ბუნებრივი, ანუ პედაგოგიური ექსპერიმენტი. მისი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ, მართალია, მკვლევარი, კვლევის გეგმისა და სურვილის მიხედვით, თავად იწვევს

შესასწავლ მოვლენას, მაშასადამე, აყენებს ცდას, მაგრამ ისე, რომ ამის შესახებ არაფერი იცის ცდის პირმა. ე.ი. პედაგოგიური ექსპერიმენტი, ფაქტობრივად, მოვლენას სწავლობს ბუნებრივ მდგომარეობაში, რაც ზრდის მის სანდოობას. თუმცა, ექსპერიმენტს ხშირად ტექნიკური სირთულეები ახლავს.

ნებისმიერი სახის პედაგოგიური კვლევის ჩატარება მოითხოვს კვლევის გეგმის შედგენას, რომელიც უნდა ითვალისწინებდეს შემდეგ ასპექტებს:

1. ყოველი კვლევის დაწყებას წინ უნდა უსწრებდეს დაკვირვების თემის განსაზღვრა, პრობლემის დასმა და მეცნიერული ჰიპოთეზის შემუშავება;
2. კვლევა უნდა მიმდინარეობდეს წინასწარ განსაზღვრული გეგმით, რომელიც უნდა ითვალისწინებდეს კვლევის ამოცანას, კვლევის მეთოდებს, კვლევის ეტაპებს, კვლევის ორგანიზაციის ყველა საჭირო პირობების მომზადებასა და გეგმაზომიერ გამოყენებას;
3. კვლევა უნდა მიმდინარეობდეს მაქსიმალურად ბუნებრივ პირობებში;
4. კვლევის მიმდინარეობის პროცესი და შედეგები უნდა ფიქსირდებოდეს მაქსიმალური სიზუსტით როგორც ჩანაწერების, ასევე ვიზუალური ფორმით;
5. უნდა დამუშავდეს კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემები რაც შეიძლება მეტი სიზუსტით, თანადროული სტატისტიკურ-მათემატიკური მეთოდების გამოყენებით;
6. მკვლევარმა, კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით უნდა შეიმუშაოს დასკვნები და რეკომენდაციები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ პედაგოგიკის თეორიისა და პრაქტიკის განვითარებას.

დაბოლოს, პედაგოგიკაში კვლევის მეთოდები, საშუალებები და ხერხები ურთიერთისაგან იზოლირებულად არ არსებობენ. ისინი ურთიერთს ავსებენ და, მკვლევრის მიერ სწორად გამოყენების შემთხვევაში, აღზრდის განათლებისა და სწავლების პროცესების სიღრმისეულ შემეცნებას, პედაგოგიკური თეორიის შემდგომ განვითარებას ემსახურებიან.

პედაგოგიკის მეცნიერების წყაროები. პედაგოგიკის მეცნიერება, რომელსაც პედაგოგიკის ზოგად თეორიასაც უწოდებენ, საუკუნეების განმავლობაში იქმნებოდა და ვითარდებოდა. ეს თეორია მუდმივად ცვლადი და განვითარებადია, ვინაიდან ვითარდება თავად ადამიანი და ადამიანთა საზოგადოება, რომელიც ყველა მეცნიერებას და ადამიანური ცხოვრების ყველა სფეროს ახალ მოთხოვნებს უყენებს. მეცნიერების განვითარების ამ პროცესებს, ცხადია, განსაზღვრავს ის კონკრეტული სფეროები, ე.წ. წყაროები, რომლებიც

უშუალოდ ზემოქმედებენ ამა თუ იმ მეცნიერების განვითარებაზე. რა უნდა იყოს ამ თვალსაზრისით პედაგოგიკის მეცნიერების, პედაგოგიკის თეორიის შექმნისა და განვითარების წყაროები? ამ საკითხზე ფიქრს ბუნებრივად მივყავართ ალზრდის წარმოშობასთან, ადამიანის პირველ სააღმზრდელო ნაბიჯებთან, იმ კონკრეტულ ქმედებებთან, რომლებიც ხალხურ ყოფაში ჩამოყალიბდა და რასაც ხალხურ პედაგოგიკას უწოდებენ. ცხადია, სწორედ ხალხის ნააზრევი ალზრდის სფეროში, სწორედ ხალხური პედაგოგიური გამოცდილება წარმოადგენს იმ უმდიდრეს წყაროს, რომელმაც უდიდესი გავლენა იქონია მეცნიერული პედაგოგიკის ჩამოყალიბებაზე. ხალხური ალზრდის ტრადიციებმა ნელ-ნელა კაცობრიობა მიიყვანა პირველ სასწავლო დაწესებულებამდე, პირველ სკოლამდე (ქრისტეშობამდე XXV საუკუნე, ეგვიპტე), რომელმაც ცივილიზაციის განვითარებასთან ერთად, თანამედროვე განათლების სისტემის სახე მიიღო სასწავლო-სააღმზრდელო დაწესებულებათა ფართო ქსელით.

ბუნებრივია, სასკოლო პედაგოგიურ - პრაქტიკული გამოცდილება სერიოზულ გავლენას ახდენს პედაგოგიკის თეორიის განვითარებაზე. ამასთან, არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ის ურთიერთკავშირი, რაც არსებობს პედაგოგიურ პრაქტიკასა და პედაგოგიურ თეორიას შორის, ორმხრივია. ერთი მხრივ, პედაგოგიკური თეორია ქმნის პედაგოგიურ პრაქტიკას და, მეორე მხრივ, პედაგოგიური პრაქტიკა ავითარებს და აღრმავებს პედაგოგიკის თეორიას. პედაგოგიურ საქმიანობას, ბუნებრივია, სჭირდება გარკვეული მეთოდოლოგია, გარკვეულ მოსაზრებათა სისტემა, რომელთა საფუძველზეც იქმნება სასკოლო განათლების ესა თუ ის ფორმა.

ამ მეთოდოლოგიას, ცხადია, ქმნიან ადამიანები, მოაზროვნეები, ვინც მუდმივად ჩართულია და მუდმივად ფიქრობს ამ საკითხებზე. სწორედ მათი ნააზრევი ქმნის ალზრდისა და განათლების საკითხების ისტორიას, რასაც პედაგოგიკის ისტორიას ვუწოდებთ და რაც ძალზე ამდიდრებს და ავითარებს პედაგოგიკის თეორიას. მათი ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს, აღვნიშნავთ მხოლოდ ერთს, რომ მას შემდეგ, რაც ადამიანმა გააცნობიერა ალზრდის მნიშვნელობა საზოგადოების განვითარებისთვის, თითქმის არც ერთი ფილოსოფოსი არ ყოფილა, რომელსაც საკუთარი პოზიცია არ დაეფიქსირებინა ამ

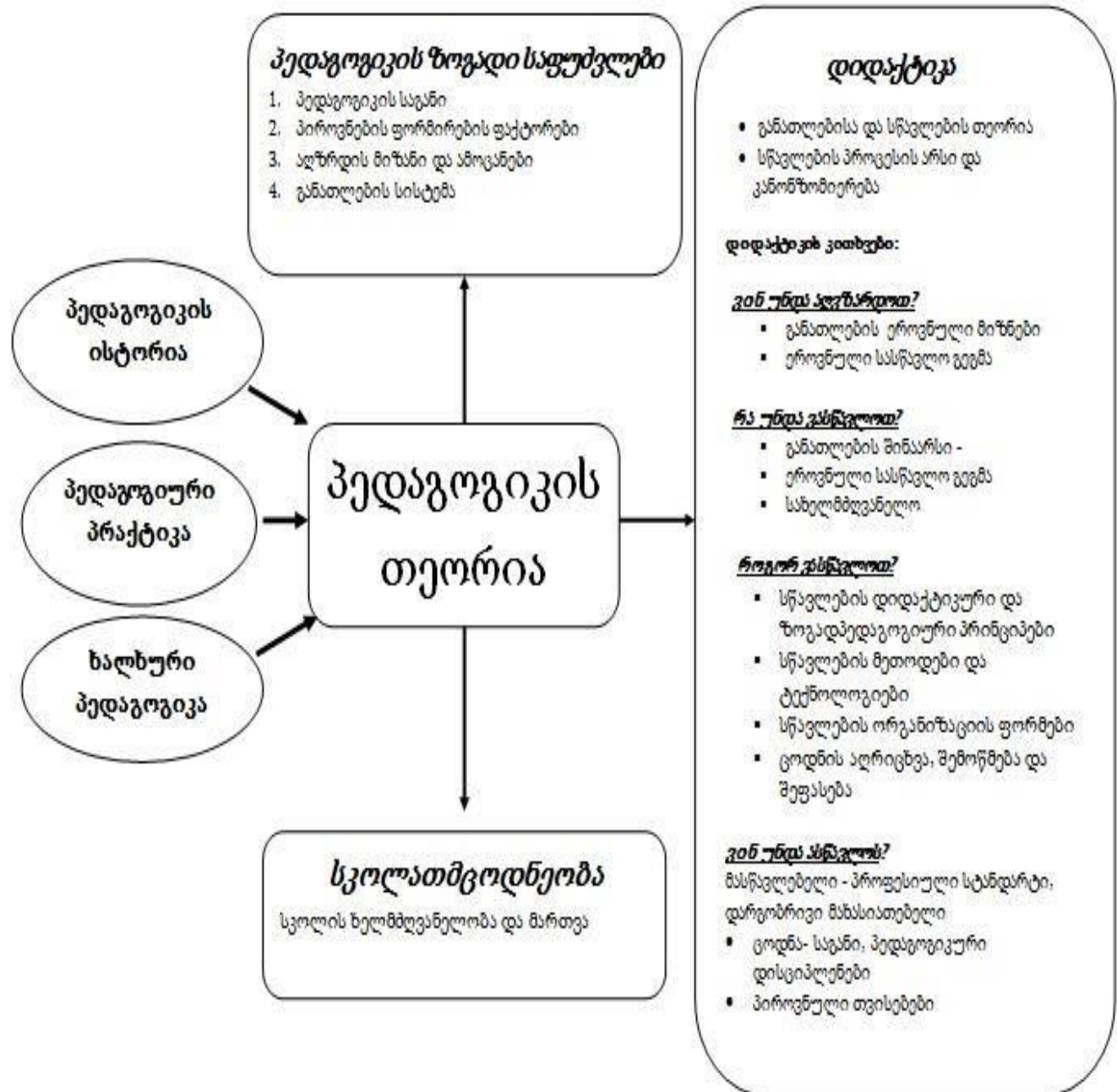

საკითხთან მიმართებით. მათს რიცხვს მიეკუთვნებიან ისეთი დიდი მოაზროვნეები, როგორებიც არიან: სოკრატე, პლატონი, არისტოტელე, კვინტილიანე, კონფუცი, კომენსკი, რუსო, პესტალოცი, ლოკი, უშინსკი, დისტერვეგი, სულხან-საბა, დავით გურამიშვილი, ვახტანგ VI, გოგებაშვილი, ჭავჭავაძე, ვაჟა ფშაველა, ბოცვაძე და სხვები და სხვები. მაშასადამე, პედაგოგიკის თეორიის კიდევ ერთ წყაროს, პედაგოგიკის ისტორია წარმოადგენს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პედაგოგიკის თეორიისა და მისი განვითარების ხელშემწყობ წყაროებს შორის არსებობს უკუკავშირი, მათი ურთიერთქმედება (და არა რომელიმე მათგანის ცალმხრივი ზემოქმედება. ავტ.), რაც ხელს უწყობს ორივე მხარის განვითარებას.

„ვსძებნე და ვერ ვპოვე რა მჯობნი ამ სწავლა-ცოდნისა“/დავით გურამიშვილი/

ეს ურთიერთქმედება შეიძლება გამოისახოს სქემის სახით:

პედაგოგიკა და სხვა მეცნიერებები. როგორც უკვე ვნახეთ, აღზრდა კაცობრიობისათვის უმნიშვნელოვანეს და ურთულეს მოვლენას წარმოადგენს. მისი უპირველესი სირთულე სწორედ ისაა, რომ მას საქმე აქვს ადამიანთან, როგორც ფსიქო-ფიზიოლოგიურ და როგორც სოციალურ არსებასთან. ცხადია, პედაგოგიკის მეცნიერება დამოუკიდებლად, სხვა მეცნიერებების მონაპოვრების (კანონების) გამოყენების გარეშე, ვერ მოახერხებს ამ მოვლენის შესწავლასა და განხორციელებას. პედაგოგიკის მეთოდოლოგიურ საფუძველს, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ ფილოსოფია წარმოადგენს. ამიტომ, ბუნებრივია, პედაგოგიკა თავის თეორიულ და პრაქტიკულ მოღვაწეობაში მთლიანად ეყრდნობა ფილოსოფიას. პედაგოგიური საქმიანობის პროცესი ვერაფრით ვერ განხორციელდება ფსიქოლოგიის გარეშე, კერძოდ, აღზრდისა და სწავლების პროცესი წარმოდგენილია მოზარდის ასაკობრივი და ინდივიდუალური განვითარების გათვალისწინების გარეშე, ისეთი ფსიქიკური პროცესების თავისებურებების გათვალისწინების გარეშე, როგორებიცაა, ყურადღება, მეხსიერება, აზროვნება, ინტერესი, მოტივაცია და სხვ., რომლებიც ფსიქოლოგიის მეცნიერების შესწავლის სფეროს წარმოადგენენ. მაშასადამე, პედაგოგიკა სერიოზულად ეყრდნობა ფსიქოლოგიის მონაცემებს. სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესში აუცილებელია მოზარდის ჯანმრთელობის დაცვა, რაც იმას ნიშნავს, რომ პედაგოგიკამ აუცილებლად უნდა გამოიყენოს ფიზიოლოგიისა და მედიცინის მონაცემები. თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ სკოლაში ყველა მეცნიერების საფუძვლები ისწავლება და მნიშვნელოვანია მათი სწავლების მეთოდოლოგიის შექმნა, ნათელი ხდება, რომ პედაგოგიკა კავშირშია ამ მეცნიერებებთანაც. ასევე შეიძლება დავასაბუთოთ პედაგოგიკის კავშირი საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროსთან. მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ ეს მეცნიერებები სწავლობენ აღზრდის პროცესს ან პედაგოგიკა სწავლობს რომელიმე მათგანის კვლევის საგანს. პედაგოგიკის მეცნიერებას აქვს კვლევის დამოუკიდებელი ობიექტი, კერძოდ, აღზრდა და ამ ფენომენს იგი იკვლევს და ახორციელებს სხვა მეცნიერებების დახმარებით, მათთან კავშირში, რაც კიდევ ერთხელ მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ აღზრდის პროცესი არ მიმდინარეობს იზოლირებულად, სხვა მოვლენებისაგან განცალკევებით და იგი კავშირშია როგორც საზოგადოებრივ გარემოსთან, ასევე ბუნებრივ, გენეტიკურ მონაცემებთან.

პედაგოგიკა, როგორც კულტურის ნაწილი. ტერმინი cultura - ლათინური წარმოშობისაა და დამუშავებას, მოვლას, განვითარებას, განათლებას ნიშნავს. პედაგოგიკა, როგორც მეცნიერება, როგორც ცოდნათა ჯამი ადამიანის მოღვაწეობის ერთი კონკრეტული სფეროს, აღზრდის შესახებ, კაცობრიული კულტურის ნაწილს წარმოადგენს. იგი ადამიანური ყოფის გარკვეული სფეროს შესწავლას, განვითარებას ემსახურება. პედაგოგიური კულტურა ადამიანის გაჩენის დღიდან იქმნება და ვითარდება. კაცობრიობამ, უძველესი დროიდან დღემდე, აღზრდისა და განათლების უამრავი თეორია და პრაქტიკული პარადიგმა შექმნა, რომელთაც არა მხოლოდ მეცნიერულ-პედაგოგიკური, არამედ კულტურული ღირებულება აქვთ. პედაგოგიკის მეცნიერება კვლავაც აგრძელებს აღზრდისა და განათლების პრობლემებისა და განვითარების სრულყოფის გზების ძიებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. პედაგოგიური თხზულებანი, თბილისი, 1938
2. პედაგოგიკა, სახელმძღვანელო, 1969
3. ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2018 -2024
4. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია ტ. 9
5. სულხან-საბა ორბელიანი, სიტყვის კონა
6. ილ. აბულაძე, ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები
7. ეროვნული სასწავლო გეგმა”, 2018-24, მუხლი 45